

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Lapsiavioliitto ja lapsen oikeudet

Puputti, Johanna

2018 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Lapsiavioliitto ja lapsen oikeudet

Puputti, Johanna
Liiketalous
Opinnäytetyö
Toukokuu, 2018

Puputti, Johanna

Lapsiavioliitto ja lapsen oikeudet ja lapsen oikeudet

Vuosi	2018	Sivumäärä	51
-------	------	-----------	----

Opinnäytetyön tavoitteena on tutkia lapsiavioliittoja. Lapsiavioliitosta on kyse, jos avioliiton toinen tai molemmat osapuolet ovat alle 18-vuotiaita. Lapsiavioliitto on rike lapsen oikeuksia vastaan ja usein avioliitto merkitsee koulun lopettamista kesken tai lapsen hyväksikäyttämistä. Opinnäytetyössä selvitetään lapsen oikeuksien ja lapsilainsäädännön kautta keinoja, joilla lapsiavioliittoja voidaan tulevaisuudessa ehkäistä.

Opinnäytetyö on metodisesti oikeusdogmaattinen eli työn tavoitteena on selvittää voimassa olevan oikeuden sisältöä lainsäädännön, lain esitöiden, oikeuskirjallisuuden sekä oikeuskäytännön avulla. Tarkasteluun nousevat perus- ja ihmisoikeudet, kansallinen lainsäädäntö, tasa-arvo, nuorten etenkin tyttöjen oikeus koulutukseen sekä vapauteen hyväksikäytöltä. Lisäksi opinnäytetyössä tarkastellaan eri maiden lapsiavioliittoja ja lapsen oikeuksia koskevaa lainsäädäntöä, jonka avulla saadaan oikeusvertailua eri maiden välillä.

Opinnäytetyössä tarkastellaan myös lapsen oikeuksia. Lapsen oikeudet ovat jokaiselle lapselle kuuluvia, ihmisoikeussopimuksiin ja kansallisiin lakeihin perustuvia oikeuksia. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen myötä lapsen katsottiin olevan ensimmäistä kertaa oikeuksien subjekti, jolla on oikeus vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin. Sopimuksen mukaan lapsella tarkoitetaan jokaista alle 18-vuotiaasta henkilöä, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan täysi-ikäisyyttä saavuteta aikaisemmin. Sopimus sisältää neljä yleisperiaatetta, joita ovat yhdenvertaisuus ja syrjinnän kielto, lapsen etu, lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen sekä lapsen näkemysten kunnioittaminen. Sopimuksen velvoitteiden tarkoituksena on suojata lasta kaikenlaiselta häntä vahingoittavalta toiminnalta.

Suomessa avioliittolain mukaan avioliittoon ei saa mennä alle 18-vuotias. Oikeusministeriö voi kuitenkin antaa erityisistä syistä kahdeksantoista vuotta nuoremmalle luvan mennä avioliittoon. Lapsiavioliiton myötä, alle 18-vuotias ei enää nauti lapsen oikeuksien sopimuksen takaa-mistaa oikeuksista ja Suomen tämän hetkinen lainsäädäntö antaa siihen oikeusministeriön poikkeusluvalla mahdollisuuden.

Opinnäytetyön yhteenvedona voidaan todeta, että lainsäädäntö ei ole ongelma, sillä useiden maiden laeissa avioliiton vähimmäisikä on kahdeksantoista vuotta. Lakeja ei kuitenkaan noudateta kaikissa maissa ja ongelmaksi on noussut lähinnä niiden puutteellinen valvominen ja rangaistusten antaminen. Lasten oikeuksien sopimuksen täytäntöönpano ja valvonta sopijavaltioissa ovat käytännössä sopimuspuolten omien ratkaisujen varassa ja sopimuksella on valtioissa lähinnä moraalinen painoarvo. Yksi tärkeimmistä lapsiavioliittojen ehkäisykeinoista on keskittyä turvaamaan lapsille ja etenkin tytöille oikeus koulutukseen ja korostaa lapsille tietoisuutta heidän omista oikeuksistaan.

Asiasanat: lapsiavioliitto, lapsen oikeudet, perus- ja ihmisoikeudet

Puputti, Johanna

Child marriage and rights of the child

Year	2018	Pages	51
------	------	-------	----

The aim of this thesis was to study child marriage. A child marriage is a case, where at least one of the parties is under 18 years of age. Child marriage is a violation of children's rights and often marriage can mean abandoning school or child exploitation. The objective of this thesis was to find out ways of preventing child marriage in the future through the rights of child and child legislation.

The thesis is methodically legal-dogmatic, meaning that the aim of the research was to clarify the content of the law through legislation, legal pretensions, legal literature and case law. This thesis reviews; fundamental and human rights, national law, equality, the rights for education and freedom of exploitation of adolescence (especially girls). In addition, this thesis examines the visas for children and the legislation concerning child rights in different countries in order to obtain a legal comparison between countries.

This thesis also examines the rights of the child. The rights of the child belong to every child and are part of Convention on Human Rights and national law. According to the United Nations (UN) Convention on the Rights of the Child, a child was considered for the first time to be a legal person, who has the right to influence decisions concerning himself/herself. The Convention on the Rights of the Child defines a child as any human being below the age of eighteen years, unless the age of majority is attained earlier according to the law applicable to the child. The convention includes four general principles that are; equality and non-discrimination, child's best interests, the rights of the child to live, to survival and development as well as the respect for the child's opinion. The convention provides an obligation to protect the child from any kind of harm.

According to the Finnish marriage law, marriage of under 18 years of age is not allowed. However, the Ministry of Justice may, for special reasons, allow an adolescent under 18 to get married. Because of child marriage, an under 18 years old no longer enjoys the rights guaranteed by the Convention on the Rights of the Child and Finland's current legislation gives a possibility for that through the exemption from the Ministry of Justice.

As a summary, legislation is not a problem as the laws from several countries define the minimum age for marrying to be eighteen years. However, the laws are not respected in all of the countries and the problem has mainly been due to their inadequate control and punishment. Implementation and enforcement of the Convention on the Rights of the Child in the Contracting States are in practice based on the parties' own solutions and the convention has mainly moral value in the states. One of the most important ways of preventing child marriage is to focus on ensuring that children, (especially girls), have the right to education and to emphasize the children's awareness of their own rights.

Keywords: child marriage, rights of the child, fundamental and human rights

Lyhenteet

AL	Avioliittolaki (234/1929)
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 18-19/1990)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
ElatL	Laki lapsen elatuksesta (704/1975)
EN	Euroopan neuvosto
ETL	Esitutkintalaki (805/2011)
EU	Euroopan unioni
HE	Hallituksen esitys
HolhTL	Laki holhoustoimesta (442/1999)
KHO	Korkein hallinto-oikeus
KK	Kirjallinen kysymys
KKV	Vastaus kirjalliseen kysymykseen
KP-sopimus	Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus (SopS 7-8/1976)
LHL	Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983)
LOS	Lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59-60/1991)
LSL	Lastensuojelulaki (417/2007)
OM	Oikeusministeriö
Ordre public	Ehdottomuusperiaate
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
POK	Euroopan unionin perusoikeuskirja
RL	Rikoslaki (39/1889)
TSS-sopimus	Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus (SopS 6/1976)
UL	Ulkomaalaislaki (301/2004)
YK	Yhdistyneet kansakunnat

Sisällys

1	Johdanto	7
2	Opinnäytetyön tavoite ja rakenne	8
3	Perus- ja ihmisoikeudet	9
3.1	Euroopan ihmisoikeussopimus	11
3.2	Euroopan unionin perusoikeuskirja	13
3.3	Istanbulin sopimus	13
4	Kansallinen lainsäädäntö lapsen edun ja avioliiton näkökulmasta	14
4.1	Perustuslaki ja kansalliset perusoikeudet	15
4.2	Lapsen määritelmä kansallisen lainsäädännön mukaan	16
4.3	Avioliitto.....	18
4.3.1	Avioliiton esteet.....	20
4.3.2	Ordre public -periaate	21
5	Lapsen oikeudet	22
5.1	Lapsen oikeuksien sopimus.....	23
5.1.1	Yleisperiaatteet	24
5.1.2	Juridiset velvoitteet.....	26
5.2	Lapsen etu.....	27
5.3	Lapsen näkemyksen huomioon ottaminen	29
5.4	Lapsi suojelun kohteena	29
6	Lapsiavioliitto	32
6.1	Lapsiavioliitot poliittisessa keskustelussa	34
6.2	Lapsiavioliitot muualla	37
6.3	Toimenpiteet lapsen aseman ja oikeuksien toteutumiselle	38
6.4	Oikeustapaus.....	40
7	Lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanon toteutuminen Suomessa	41
8	Yhteenveto	44
	Lähteet	46
	Taulukot	51

1 Johdanto

Lapsiavioliittoja solmitaan lähinnä kulttuurisista, uskonnollisista tai taloudellisista syistä. Opinnäytetyön tavoitteena on tarkastella lainsäädäntöä ja erilaisia ratkaisuja tästä vahingollisesta perinteestä eroon pääsemiseksi. Keskeisiksi aiheiksi nousevat perus- ja ihmisoikeudet, tasa-arvo, nuorten etenkin tyttöjen oikeus koulutukseen sekä vapauten hyväksikäyttöä.

Opinnäytetyö pitää sisällään Suomen perheoikeuden säännöksiä sekä siihen rinnastuvia kansainvälisiä sopimuksia ja EU:n lainsäädäntöä. Nämä kansalliset ja kansainväliset lait ja säädökset tukevat osaltaan lapsen oikeuksia ja etua. Lapsen oikeuksilla tarkoitetaan jokaiselle lapselle kuuluvia ihmisoikeussopimuksiin ja kansallisiin lakeihin perustuvia oikeuksia. Lasta ei ole pitkään nähty oikeuksien haltijana eikä osallistujana vaan lähinnä sosiaalisena ongelmana. Vuonna 1991 Suomessa lakina voimaan tullut YK:n lapsen oikeuksien sopimus¹ katsoi ensi kerran lapsen olevan oikeuden aktiivinen subjekti, oikeuksien haltija, jolla on oikeus vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin. Lapsen oikeuksien kehitys on kiinteästi yhteydessä ihmisoikeuksiin ja niiden kehitykseen.

Opinnäytetyötä tarkastellaan lapsen perus- ja ihmisoikeuksien näkökulmasta. Perus- ja ihmisoikeudet sisältyvät oikeusjärjestelmään ja niillä on tärkeä rooli tarkasteltaessa heikosti eriyisryhmään kuuluvien lasten oikeudelliseen asemaan ja oikeusturvaan liittyviä kysymyksiä. Kaikessa lastensuojelu toimenpiteissä tärkein tavoite on lapsen etu. Lapsen etu ei ole käsitteenä kovin yksiselitteinen eikä sitä voida määritellä kaiken kattavasti etukäteen, vaan lapsen edun sisältö määräytyy erikseen kussakin tapauksessa. Perus- ja ihmisoikeuksien voidaan kuitenkin ajatella muodostavan niin sanotusti lapsen edun ytimen.

Opinnäytetyön tutkimusongelma voidaan kiteyttää kysymykseen: Mitä toimenpiteitä tai lainsäädäntöjä tarvitaan lapsen perus- ja ihmisoikeuksia loukkaavien lapsiavioliittojen ehkäisemiseksi? Jotta kysymystä voidaan pohtia, täytyy selvittää muun muassa lapsen keskeiset perus- ja ihmisoikeudet, lapsen edun määrittelyn kriteerit sekä avioliiton määrittely ja siihen liittyvä lainsäädäntö.

¹ Lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59-60/1991).

2 Opinnäytetyön tavoite ja rakenne

Opinnäytetyö on metodisesti oikeusdogmaattinen eli työn tavoitteena on selvittää voimassa olevan oikeuden sisältöä lainsäädännön, lain esitöiden, oikeuskirjallisuuden ja hieman oikeuskäytännön avulla.² Opinnäytetyö pitää sisällään myös muita oikeudellisia lähestymistapoja kuten oikeuspolitiikkaa ja oikeusvertailua. Tässä opinnäytetyössä ei oteta kantaa muiden tiedealojen kuten lääketieteen tai psykologian vaikutuksia lapseen. Opinnäytetyön tavoite on tarkastella lapsen oikeuksia ja asemaa kansainvälisen ja kansallisen lainsäädännön tasolla. Opinnäytetyössä lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta henkilöä. Lapsi on määritelty samoin muun muassa lapsen oikeuksien yleissopimuksen 1 artiklassa ja lastensuojelulain 6 §:ssä. Lapsen oikeudet eivät ole pitkään olleet itsestäänselvyys ja vielä monissa maissa ja eri kulttuureissa lapsen oikeuksia ei tunneta. Työn tavoitteena on keskittyä lapsen etuun, suojeluun ja siihen, miten lainsäädännön tasolla ne tulisi ottaa huomioon, kun puhutaan lapsiavioliitoista. Lapsiavioliitot ovat osa globaalia ongelmaa ja kasvavan maahanmuuton myötä ne ovat yleistyneet myös Euroopassa.³

Opinnäytetyö etenee rakenteellisesti siten, että kolmannessa luvussa tarkastellaan aluksi perus- ja ihmisoikeuksia, jotka luovat pohjan kansainväliselle ja kansalliselle lainsäädännölle ja etenkin lapsen oikeuksille. Luvussa tulevat tarkemmin tarkasteluun lapsen sekä avioliiton kannalta keskeisimmät ihmisoikeussopimukset, jotka myös Suomi on ratifioinut. Neljännessä luvussa siirrytään tarkastelemaan Suomen lainsäädännön hierarkiaa, johon osaltaan vaikuttavat unionin oikeus sekä kansainväliset sopimukset. Kappaleissa tarkemmin tarkasteluun nousevat perustuslaki sekä avioliittolaki.

Viides luku alkaa lapsen ja lapsuuden määritelmästä ja siihen liittyvistä oikeuksista. Luvussa käydään läpi juridista lapsuutta, lapsen oikeuksia sekä asemaa osana Suomen lainsäädännön normihierarkiaa, lapsen etua, hänen näkemyksensä huomioon ottamista sekä lasta suojelun kohteena. Keskeisinä teemoina ovat lapsen suojaaminen sekä osallisuus, jotka pohjautuvat lapsen oikeuksien sopimuksesta. Perus- ja ihmisoikeudet, erilaiset sopimukset, lapsen oikeudet sekä kansallinen lainsäädäntö pohjustavat opinnäytetyön keskeisintä aihetta eli lapsiavioliittoa, jota käsitellään kuudennessa luvussa. Koska opinnäytetyön aihe on osa globaalia ongelmaa, myös kansainvälinen vertailu on keskeisessä roolissa. Tarkasteluun nousee kysymys miksi lapsia ei suojella mahdollisilta lapsiavioliitoilta ja niiden vaikutuksilta nuoren elämään.

² Husa 2008, 19-20.

³ Kts. Joillakin turvapaikanhakijoilla alaikäiset puoliset - Suomeenkin on tullut lapsivaimoja <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000001023449.html>.

Seitsemäs luku kiteyttää lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanon toteutumisen Suomessa. Luvussa käsitellään tarkemmin YK:n lapsen oikeuksien komitean antamia päätelmiä lapsen oikeuksien toteutumisesta ja lisäksi toimenpiteitä niiden parantamiseen. Viimeisin eli kahdeksas luku sisältää yhteenvedon opinnäytetyössä käsitellyistä lapsen oikeuksista ja lapsiavioliitosta.

3 Perus- ja ihmisoikeudet

Perusoikeudet ovat kansallisissa perustuslaeissa säädettyjä yksilölle kuuluvia oikeuksia ja ne kuuluvat yhdenvertaisesti kaikille. Perusoikeuksille on ominaista muodollisesta perustuslain-ta-soisuudesta johtuva erityinen pysyvyys ja oikeudellinen luonne, eli niitä voidaan muuttaa tai niistä voidaan poiketa vain vaikeutetussa lainsäätämisyjärjestyksessä. Tämän vuoksi perusoikeuksilla on hierarkkisesti korkeampi asema tavallisiin lakeihin nähden ja niillä on merkitystä koko oikeusjärjestyksen arvoperustana.⁴ Ihmisoikeudet ovat puolestaan alueellisessa tai yleismaailmallisessa kansainvälisessä sopimuksessa (ihmisoikeussopimus) tunnustettuja oikeuksia. Perus- ja ihmisoikeuksien välillä vallitsee vahva kytkentä ja oikeudet joltain osin täydentävät toisiaan. Ihmisoikeudet ovat ihmisten oikeuksia, jotka on pääsääntöisesti turvattu jokaiselle sopijavaltion oikeudenkäyttöpiirissä olevalle ihmiselle huolimatta siitä, onko henkilön kansallisuusvaltio liittynyt sopimukseen. Ihmisoikeudet kuuluvat lisäksi kaikille ihmisille riippumatta alkuperästä, ihonväristä, iästä, uskonnosta, sukupuolesta tai muusta vastaavanlaisesta henkilöön liittyvästä syystä.⁵

Lapsen oikeuksien sopimuksen (LOS) myötä ihmisoikeuksien tunnustettiin kuuluvan täysimääräisesti myös lapsille. Vaikka lapsen oikeudet tunnustettiin ensimmäisen kerran vasta silloin, ei muissakaan ihmisoikeussopimuksissa ole asetettu ikärajoja oikeuksista nauttimiselle. LOS sisältää monia yleisiä ihmisoikeuksia kuten sananvapauden, yksityisyyden suojan ja oikeuden terveyteen. Sopimuksen tarkoituksena on lisäksi nostaa lapset esiin ryhmänä, jolle on velvollisuus turvata lasten kehitykselle ja hyvinvoinnille merkityksellisiä oikeuksia. Ainoastaan lapsille turvattuja ihmisoikeuksia ovat muun muassa oikeus saada etunsa arvioiduksi ensisijaisena kaikissa itseään koskeissa asioissa, oikeus erityiseen suojeluun kaikelta vahingolliselta toiminnalta, oikeus leikkiin ja vapaa-aikaan sekä oikeus tuntea oikeutensa.⁶ Lapsen oikeuksien sopimusta tarkastellaan lähemmin tulevilla kappaleilla.

⁴ Hallberg 2011, 29-30.

⁵ Ojanen 2016, 135-136.

⁶ Hakalehto 2016, 1187-1188.

Euroopan unionin oikeus (EU-oikeus) pitää sisällään sekä ihmisoikeuksia että perusoikeuksia. Perusoikeudet (fundamental rights) on tunnustettu perusoikeuksina EU-oikeudessa sekä koottu Euroopan unionin perusoikeuskirjaan. Ihmisoikeudet (human rights) eli ihmisten perustavanlaatuiset oikeudet kansainvälisissä sopimuksissa tulevat esille muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa, tai unionin solmimissa ulkosopimuksissa. Vuoden 2009 lopussa voimaan tullut Lissabonin sopimus on saanut monella tavoin aikaan merkittäviä muutoksia perus- ja ihmisoikeuksien kannalta. Sopimus sai vuonna 2000 poliittisena julistuksena hyväksytyn EU:n perusoikeuskirjan muuttumaan oikeudellisesti sitovaksi eli toisin sanoen perusoikeuskirjalle tuli sama oikeudellinen arvo ja asema kuin perussopimuksilla. Lissabonin sopimuksella vahvistettiin unionille oikeusperusta liittyä Euroopan ihmisoikeussopimukseen. Näiden lisäksi Lissabonin sopimus antoi aiempaa parempia edellytyksiä perus- ja ihmisoikeuksien huomioimiselle unionin toimielin- ja päätöksentekojärjestelmässä.⁷

Ihmisoikeudet kuuluvat osaksi kansainvälistä oikeutta ja niistä säädetään kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Koska ihmisoikeussopimukset ovat aina valtioiden välisiä sopimuksia, valtio sitoutuu ratifioidessaan sopimuksen turvaamaan siinä määritellyt oikeudet jokaiselle alueellaan olevalle ihmiselle. Ihmisoikeussopimukset määrittelevät kansainvälisen tavoitetason perusoikeuksille ja valtion tulee omassa toiminnassaan kunnioittaa, suojella sekä edistää ihmisoikeuksia ja kansalaisten perusvapauksia.⁸ Kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin kuuluu myös tiettyjä ehdottomia oikeuksia, joita valtioiden tulee noudattaa myös poikkeustilanteissa. Näitä oikeuksia suojelevat muun muassa kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (KP-sopimus) sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (TSS-sopimus). TSS-sopimukseen sisältyy muun muassa työhön ja työlöihin, terveyteen, tyydyttävään elintasoon, koulutukseen ja kulttuuriin liittyviä oikeuksia.⁹ KP-sopimus takaa yksilöille välittömästi subjektiivisia oikeuksia muun muassa oikeuden elämään, vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen, oikeuden yksityisyyteen ja oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, ilmaisun-, ajatuksen-, uskonnon- sekä liikkumisvapauden ja yhdenvertaisuuden tuomioistuinten edessä.¹⁰ Lapsen hyvinvointi on yhdistetty perinteisesti lähinnä taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien toteuttamiseen. Kuitenkin lapsille kuuluu itsenäisinä oikeussubjekteina myös kansalais- ja poliittisiksi oikeuksiksi luokiteltavia oikeuksia niin kotona kuin kodin ulkopuolella. Lapsi voi LOS mukaan käyttää

⁷ Ojanen 2016, 153-154.

⁸ YK-liitto, ihmisoikeudet.

⁹ HE 74/2012 vp, 3-4.

¹⁰ Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (8/1976).

esimerkiksi sanan-, uskonnon- ja kokoontumisvapauttaan lähtökohtaisesti riippumatta vanhemmistaan, jopa vastoin vanhempiensa näkemystä.¹¹

Suomessa perus- ja ihmisoikeuksien suojajärjestelmä jakautuu kolmeen osaan. Ensinnäkin ihmisten oikeuksia turvaa kotimainen perusoikeusjärjestelmä, joka on koottu Suomen perustuslakiin. Kotimaista perusoikeussuojaa täydentävät kansainväliset ihmisoikeussopimukset, jotka on laadittu muun muassa Euroopan neuvostossa (EN) ja Yhdistyneissä kansakunnissa (YK). Ihmisoikeussopimuksista keskeisimpänä pidetään Euroopan neuvostossa hyväksyttyä yleissopimusta ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi eli Euroopan ihmisoikeussopimusta, jota käsitellään tarkemmin seuraavassa kappaleessa. Kolmas perus- ja ihmisoikeuksien suojajärjestelmä perustuu EU-oikeuden varaan.¹²

3.1 Euroopan ihmisoikeussopimus

Euroopan ihmisoikeussopimus, eli yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (EIS), on kansainvälinen ihmisoikeussopimus, joka allekirjoitettiin Euroopan neuvostossa 1950.¹³ EIS lisäpöytäkirjoihin on yleisesti tärkein yksittäinen ihmisoikeussopimus. Suomessa sopimus tuli voimaan vuonna 1990. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) valvoo sopimusvelvollisuuksien täyttymistä niiden valtioiden välillä, jotka ovat liittyneet Euroopan ihmisoikeussopimukseen. Sopimuksen artikloissa ja lisäpöytäkirjassa turvataan muun muassa oikeus elämään, oikeus henkilökohtaiseen vapauteen ja turvallisuuteen, sanan-, uskonnon- ja oman tunnonvapaus, yksityis- ja perhe-elämän suoja, oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin sekä oikeus koulutukseen. Sopimus pitää myös sisällään muun muassa kidutuksen, kuolemanrangaistuksen, orjuuden ja pakkotyön kiellon.¹⁴ Seuraavissa kappaleissa tarkastellaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen vaikutusta lapsen asemaan sekä avioliittoon, jotka ovat keskeinen osa tätä opinnäytetyötä.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen tekstissä on lapsilla vain pieni rooli eikä sopimukseen sisälly erityisiä säännöksiä lasten ihmisoikeuksista, mutta sopimuksen oikeudet kuuluvat jakamattomasti kaikille. Lapsen etu on kuitenkin toistuvasti ollut osana EIT:n ratkaisukäytännössä, vaikka EIS ei itsessään sisällä tätä käsitettä. Lapsen etu on erityisesti otettu huomioon sopimuksen oikeutta perhe-elämään koskevan 8 artiklan sekä oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan 6 artiklan tulkintakäytännössä. EIT korostaa lapsen edun ensisijaisuutta. Lisäksi EIT

¹¹ Hakalehto 2016, 1190.

¹² Ojanen ja Scheinin 2011, 171.

¹³ Euroopan ihmisoikeussopimus (Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi) sellaisena kuin se on muutettuna yhdennellätoista pöytäkirjalla (63/1999).

¹⁴ Eduskunta, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin.

on korostanut, ettei esimerkiksi lapsen terveyttä ja kehitystä voida loukata perhe-elämän suojaan vedoten. Kaikissa lapsen etua koskevassa päätöksenteossa on otettava huomioon lapsen psyykkinen ja fyysinen hyvinvointi sekä lasten oikeudelliset, sosiaaliset ja taloudelliset intressit.¹⁵

EIS 1 ja 14 artiklat vahvistavat lasten asemaa. EIS 1 artiklan mukaan sopimusvaltiot takaavat jokaiselle lainkäyttövaltaansa kuuluvalla sopimuksessa määritellyt oikeudet ja vapaudet. Koska artiklassa ei ole ikää koskevia lisämääreitä, vakiintuneen tulkinnan mukaan lapset nauttivat aikuisten kanssa yhtäläisesti sopimuksen oikeuksista. EIS 14 artiklan syrjinnän kieltö vahvistaa myös lapsen asemaa, sillä sen mukaan sopimuksessa tunnustetuista oikeuksista ja vapauksista nauttiminen taataan ilman minkäänlaista syrjintää. Vaikka ikää ei ole erikseen mainittu kiellettyinä syrjintäperusteena, sen katsotaan kuuluvan ”muuhun asemaan perustuvaan syrjintään”.¹⁶ Euroopan ihmisoikeussopimuksen oikeuksien ja vapauksien takaaminen turvaan Suomessa siten, että sopimus on suoraan sovellettavaa oikeutta.¹⁷

EIS 12 artikla oikeus avioliittoon, koskee nimensä mukaisesti avioliiton solmimista: ”Avioliitossa olevilla miehillä ja naisilla on oikeus mennä avioliittoon ja perustaa perhe tämän oikeuden käyttöä sääntelevien kansallisten lakien mukaisesti.” EIS 12 artikla pitää sisällään rajoitetun oikeuden avioliittoon kansallisten lakien mukaisesti. Näillä kansallisilla laeilla säädellään avioliiton solmimiseen vaadittavaa kelpoisuutta, mutta ei puututa ydinalueeseen, jota 12 artiklalla nimenomaisesti suojellaan. Valtiot voivat asettaa erilaisia rajoitteita avioliiton solmimiselle, kuten tietty vähimmäisikä, oikeustoimikelpoisuus, läheinen verisukulaisuus tai rajoittaa puolisoitten lukumäärää. Ulkomaisten avioliittojen tunnustamiseen sovelletaan yleensä 8 artiklaa, joka käsittelee oikeutta nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioituksesta, eikä niinkään 12 artiklaa, joka käsittelee oikeutta avioliittoon. Hyvänä esimerkkinä toimii tapaus Z.H. ja R.H. v. Sveitsi¹⁸, jossa todettiin, ettei vastaajavaltiolla ollut velvollisuutta tunnustaa kansallisen lain vastaista avioliittoa, joka oli solmittu alaikäisen kanssa, eikä ottaa sitä huomioon turvapaikkaratkaisussa. Tapauksessa Sveitsin viranomaiset olivat kieltäytyneet tunnustamasta serkusten, jotka olivat avioituneet Iranissa 14- ja 18-vuotiaina, uskonnollista avioliittoa ja ottamasta sitä huomioon turvapaikkahakemuksen ratkaisemisessa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi, ettei Sveitsillä ollut velvollisuutta tunnustaa tätä lapsiavioliittoa, sillä se ei loukannut 8 artiklan mukaista perhe ja yksityiselämän suojaa.¹⁹

¹⁵ Toivonen 2017, 84-85. Kts myös Aer 2013, 12-16.

¹⁶ Kts. *Schwizgebel v. Switzerland* 25762/07, 10.6.2010.

¹⁷ Sormunen 2016, 316-317.

¹⁸ *Z.H. and R.H. v. Switzerland* (no. 60119/12), 8 December 2015.

¹⁹ Hirvelä & Heikkilä 2017, 1121-1124. Kts. Gullans 2012, 778-779.

3.2 Euroopan unionin perusoikeuskirja

Euroopan unionin perusoikeuskirjan (POK)²⁰ ja Lissabonin sopimuksen myötä myös lasten asema EU:ssa on vahvistunut. Perusoikeuskirja tunnustaa selkeästi lasten oikeudet ja sen myötä myös lasten oikeudet ovat osa perusoikeuksia, joita jäsenvaltiot ovat sitoutuneet noudattamaan. Perusoikeuskirjan mukaan lapsilla on täysimääräiset ihmisoikeudet ja sen lisäksi myös omia erityisiä oikeuksia, joista keskeisiä ovat lapsen oikeus suojeluun, osallisuuteen ja lapsen edun ensisijaisuus. Perusoikeuskirjan 24 artikla määrittelee lapsen oikeudet ja sen mukaan lapsella on oikeus hänen hyvinvoinnilleen välttämättömään suojeluun ja huolenpitoon. Lapsen on myös saatava ilmaista vapaasti mielipiteensä ja lapsen mielipide on otettava huomioon häntä koskevissa asioissa, hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Lisäksi kaikissa lasta koskevissa viranomaisten tai yksityisten laitosten toimissa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. POK 24 artikla perustuu YK:n lapsien oikeuksien sopimukseen.²¹ Lapsen oikeuksien sopimusta valvovan YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan lapsuus tulee nähdä ainutlaatuisena ajanjaksona, jolloin lapsi kehittyy. Tällöin lapsen oikeuksien loukkaukset voivat johtaa elämänpituisiin sukupolvet ylittäviin seurauksiin, jonka vuoksi lasten hyvinvoinnin tulee olla prioriteettilistan kärjessä.²²

3.3 Istanbulin sopimus

Euroopan neuvoston yleissopimus, Istanbulin sopimus (53/2015), on ensimmäinen eurooppalainen oikeudellisesti sitova sopimus, jonka tarkoituksena on torjua naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja ehkäistä perheväkivaltaa. Sopimus hyväksyttiin vuonna 2011 ja se astui kansainvälisesti voimaan 1.8.2014. Sopimuksen tavoitteena on ehkäistä ja poistaa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, suojella väkivallan uhreja, saattaa väkivallan tekijät vastuuseen teoistaan sekä korostaa naisten ja miesten välistä tasa-arvoa.²³ Suomessa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa on pidetty yhtenä vakavimmista ihmisoikeusloukkauksista ja Istanbulin sopimus tulikin voimaan Suomessa 1.8.2015. Istanbulin sopimuksessa sekä naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, että perheväkivaltaa tarkastellaan ihmisoikeusnäkökulmasta ja sopimus sisältääkin muun muassa ruumiillista ja henkistä väkivaltaa, vainoamista, seksuaalista väkivaltaa ja raiskauksia, seksuaalista häirintää, naisten sukuelinten silpomista, sekä pakkoavioliittoa koskevia määräyksiä.²⁴

²⁰ Euroopan unionin perusoikeuskirja (2000/C 364/01).

²¹ Toivonen 2017, 50-53.

²² Hakalehto 2016, 1187.

²³ Ihmisoikeudet, Istanbulin sopimus.

²⁴ Ulkoministeriö 2015.

Istanbulin sopimuksen 37 artikla koskee pakkoavioliittoa ja sen mukaan aikuisen tai lapsen tahallinen pakottaminen tai houkutteleva avoliittoon säädetään rangaistavaksi. Osapuolten tulisi toteuttaa tarvittavat lainsäädännöt ja muut toimet varmistaakseen kyseisen artiklan toteutumisen. Euroopan neuvoston parlamentaarinen yleiskokous on myös aiemmin hyväksynyt päätöslauselman, Resolution 1468 (2005), jonka mukaan valtioiden tulisi kieltäytyä tunnustamasta ulkomailla solmittuja lapsiavioliittoja ja pakkoavioliittoja, ellei uhrin etu sitä nimenomaisesti vaadi. Lisäksi 18 vuoden iän tulisi olla vähimmäisikä avioliiton solmimiselle kaikissa Euroopan neuvoston jäsenmaissa.²⁵

4 Kansallinen lainsäädäntö lapsen edun ja avioliiton näkökulmasta

Tarkasteltaessa Suomen lainsäädäntöä täytyy ymmärtää lainsäädännön normihierarkia sekä sen mihin lainsäädäntö pohjautuu. Säädöshierarkialla tarkoitetaan säädösten keskinäisiä suhteita säädösten kokonaiskuvassa, jossa alemman tasoisen säädös ei saa olla ristiriidassa ylemmän tasoisen säädöksen kanssa. Kotimaisten säädösten osalta säädösten hierarkiassa ylimpänä on Suomen perustuslaki. Normihierarkiassa seuraavana säädöksenä toimii tavalliset lait eli eduskuntalait. Sen jälkeen seuraavat tasavallan presidentin, valtioneuvoston ja ministeriön asetukset ja viimeisimpinä alempien viranomaisten antamat oikeussäännöt. Euroopan unionin jäsenenä EU-oikeus on myös tärkeä osa Suomen lainsäädäntöä. Jos kansallinen säädös on ristiriidassa yhteisölainsäädännön kanssa, tulisi ensisijaisesti soveltaa yhteisön oikeussääntöjä.²⁶

Euroopan unionin jäsenenä Suomea velvoittaa EU:n primääri- sekä sekundäärioikeus. Primäärinen oikeus toimii tulkinnan sekä pätevyyden perusteena sekundäariselle oikeudelle. Primäärinen EU-oikeus pitää sisällään perussopimukset liitteineen ja pöytäkirjoinaan sekä niihin myöhemmin tehdyt lisäykset ja muutokset. Tärkeimpiä sopimuksia ovat alkuperäinen Euroopan talousyhteisön perussopimus (Rooman sopimus, 1957), Euroopan yhtenäisasiakirja (1986), sopimus Euroopan unionista (Maastrichtin sopimus, 1992), Amsterdamin sopimus (1997), Nizzan sopimus (2001) sekä Lissabonin sopimus, jolla muutettiin Euroopan unionista tehtyä sopimusta. Koska Lissabonin sopimuksen voimaantulon myötä tuli Euroopan unionin perusoikeuskirjasta oikeudellisesti sitova, tuli siitä samalla myös osa unionin primäärioikeutta. Perusoikeuskirja on tulkinnan ja pätevyyden perusteena unionin sekundäärioikeudelle ja EU-oikeuden soveltamisalaan kuuluvalla kansallisella oikeudella. Sekundääristä EU-oikeutta ovat lainsäätämisyjärjestyksessä hyväksyttävät asetukset, direktiivit ja päätökset.²⁷

²⁵ Nieminen 2013, 152.

²⁶ Eduskunta 2018.

²⁷ Ojanen 2016, 39-41.

4.1 Perustuslaki ja kansalliset perusoikeudet

Suomen perustuslaki on kaiken lainsäädännön ja julkisen vallan käytön perusta ja siitä löytyvät suomalaisen kansanvallan keskeisimmät pelisäännöt, arvot ja periaatteet. Suomen perustuslaki (PL 731/1999) astui voimaan 1. maaliskuuta 2000. Perustuslaki on osa Suomen oikeusjärjestystä ja se on hierarkkisesti säädöksistä korkein. Perusoikeussäännösten muuttamisen myötä Suomen perustuslakiin sisältyivät useimmat ihmisoikeusvelvoitteet nimenomaisina säännöksinä. Tämän perusoikeussäännöksen tavoitteena oli lähentää Suomen perusoikeuksia sisällöllisesti yhtenäisiksi kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Hallituksen esityksessä tärkeimpänä tavoitteena oli yksilön oikeuksien perustuslaintasaisen turvan laajentaminen ja vahvistaminen. Perusoikeussäännökseen ehdotettiin lisättäväksi muun muassa yhdenvertaisuus ja tasa-arvo, syrjintäkielto, lasten oikeus tasa-arvoiseen kohteluun, sukupuolten tasa-arvo, oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen, kuolemanrangaistuksen, kidutuksen sekä ihmisarvoa loukkaavan kohtelun kielto.²⁸

Kaikki perustuslain perusoikeudet turvataan syrjimättömyysperiaatteen turvin kaikille Suomen kansalaisille ikään katsomatta.²⁹ PL 1 §:n mukaan Suomen valtiosääntö turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden ja yksilön vapauden ja oikeudet sekä edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa. Perustuslain perusoikeuksia koskeva luku alkaa yhdenvertaisuutta koskevalla säännöksellä. PL 6.1 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. PL 6.3 § koskee taas lapsen itsemääräämisoikeutta ja momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. PL 19 §:ssä säädetään oikeudesta sosiaaliturvaan ja pykälän mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Julkisen vallan on perustuslain mukaan velvollisuus turvata jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä. Julkisen vallan velvollisuus on myös tukea perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu.³⁰

PL 7 § sisältää lapsen yhden keskeisimmistä perusoikeuksista. Pykälän mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen, eikä ketään saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Lisäksi henkilökohtaiseen vapauteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti

²⁸ HE 309/1993, 15-16 ja 39.

²⁹ Kts. KKO 2008:93, jossa korkein oikeus perusteluissaan totesi lapsen olevan perusoikeuksien kannalta itsenäinen subjekti.

³⁰ HE 309/1993, 84.

eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Hallituksen esityksen mukaan henkilökohtaista vapautta luonnehditaan yleisperusoikeudeksi, joka suojaa ihmisen fyysistä vapautta sekä myös hänen tahdonvapauttaan ja itsemääräämisoikeuttaan. Henkilökohtaisen vapauden katsotaan kattavan sekä ruumiillisen, että henkisenkin koskemattomuuden ja hyvinvoinnin turvaamiseen kuuluu myös suoja väkivaltaa, alistamista ja hyväksikäyttöä vastaan.³¹ Henkeen, vapauteen, fyysiseen koskemattomuuteen ja turvallisuuteen liittyvät perusoikeudet ovat toteutettu pääasiassa kriminalisoiden eli toisin sanoen edellä mainittuihin seikkoihin kohdistuvat teot ovat rangaistavia. Esimerkiksi rikoslaissa lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on säädetty rangaistavaksi.³² Suomi on sitoutunut tavallisen eduskuntalain tasoisen sääntelyn lisäksi noudattamaan myös useita kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia, joilla on myös merkitystä lapsia koskevassa lainsäädännössä. Kyseiset ihmisoikeussopimukset ovat pääosin Yhdistyneissä kansakunnissa (YK), Euroopan neuvostossa ja Kansainvälisessä työjärjestössä (ILO) laadittuja yleissopimuksia.³³

Tarkasteltaessa Suomen perustuslain vaikutuksia avioliittoon voidaan todeta, ettei PL sisällä erinäisiä säännöksiä perhe-elämän suojasta eikä myöskään avioliiton solmimisesta ja perheen perustamisesta. Kyseisten oikeuksien katsotaan kuitenkin sisältyvän PL 10 §:n takamaan yksityiselämän suojaan ja 7 §:n takamaan henkilökohtaiseen vapauteen.³⁴ Avioliitossa tai sen solmimisessa 7 §:n pykälän vaikutus näkyy muun muassa tahdonvapautena ja itsemääräämisoikeutena, eli ketään ei saa vasten tahtoaan pakottaa avioliittoon. PL 10 §:n mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Yksityiselämän käsitteeseen kuuluu muun muassa yksilön oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin sekä oikeus määrätä itsestään ja ruumiistaan.³⁵

4.2 Lapsen määritelmä kansallisen lainsäädännön mukaan

Suomen lainsäädännön mukaan lapsesta tulee juridisesti aikuinen hänen täytettyään 18 vuotta. Näitä ikäsidonnaisia säädöksiä löytyy muun muassa Suomen perustuslaista. PL 14 §:n mukaan jokaisella Suomen kansalaisella, joka on täyttänyt kahdeksantoista vuotta, on oikeus äänestää valtiollisissa vaaleissa ja kansanäänestyksessä sekä kunnallisvaaleissa ja kunnallisessa kansanäänestyksessä. Myös avioliittolain (AL 234/1929) 4 §:ssä määritellään, ettei avioliittoa saa solmia alle kahdeksantoistavuotias. Samat ikäsidonnaiset määritelmät sisältyvät

³¹ HE 309/1993 vp, 46-47.

³² Saraviita 2005, 337.

³³ HE 309/1993, 23-24.

³⁴ Nieminen 2013, 147-148.

³⁵ Saraviita 2011, 153 ja 178.

Kts. Lainkirjoittajan opas, perusoikeudet lainkohdittain 2018.

myös lakiin lapsen elatuksesta (ElatL 704/1975). ElatL 3 §:n mukaan lapsen oikeus saada elatusta vanhemmiltaan päättyy, kun hän täyttää kahdeksantoista vuotta. Lapsenhuoltolain (LHL 361/1983) 3 §:n mukaan lapsen huolto päättyy, kun lapsi täyttää kahdeksantoista vuotta tai menee sitä ennen avioliittoon. Lastensuojelulain (LSL 417/2007) 6 §:n mukaan lapsena pidetään alle 18-vuotiasta ja nuorena 18-20-vuotiasta. Myös lakiin holhoustoimesta (HolhTL 442/1999) on otettu epäsuorasti täysi-ikäisyyteen ankkuroitua säännöksiä, sillä lain 2 §:n mukaan vajaavaltaisella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta henkilöä ja sellaista 18 vuotta täyttänyttä henkilö, joka on julistettu vajaavaltaiseksi. Vajaavaltaisuus merkitsee oikeustoimikelpoisuuden rajoittamista eli henkilöllä ei ole oikeutta itse määrätä omaisuudestaan eikä tehdä sopimuksia tai muita oikeustoimia, ellei laissa toisin säädetä.³⁶

Lähtökohtaisesti vanhempien velvollisuus maksaa lapselle elatusta päättyy, kun lapsi täyttää kahdeksantoista vuotta. Elatusvelvollisuus voi päättyä aikaisemminkin, jos lapsi kykenee ansiotyöllään elättämään täysin itsensä. Jos lapsi solmii avioliiton ennen kuin täyttää 18 vuotta, on oikeuskäytännössä katsottu, että vanhempien elatusvelvollisuus päättyy. Tällöin avioliittolain mukaan syntyy puolisoiden keskinäinen elatusvelvollisuus eli puolisoiden on otettava kykynsä mukaan osaa perheen yhteisestä taloudesta ja toistensa elatuksen huolehtimisesta. Jos alle 18-vuotias solmii oikeusministeriön myöntämällä poikkeusluvalla avioliiton ja vanhempien elatusvelvollisuus päättyy, ei lapselle kuitenkaan synny niin sanottua täysi-ikäisyyttä, vaan hän on edelleen vajaavaltainen, eikä saa esimerkiksi käyttää äänioikeutta valtiollisissa ja kunnallisissa vaaleissa.³⁷

Suomessa tavoite on lapsen rikosoikeudellisesta suojaamisesta huolehtiminen. Rikoslain 20 luvun 6 §:n mukaan, joka koskettelemalla tai muulla tavoin tekee kuuttatoista vuotta nuoremmalle lapselle seksuaalisen teon, joka on omiaan vahingoittamaan tämän kehitystä, tai saa tämän ryhtymään sellaiseen tekoon, syyllistyy lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Törkeään lapsen seksuaalisen hyväksikäyttöön syyllistyy rikoslain 20 luvun 7 §:n mukaan henkilö, joka on sukupuoliyhteydessä kuuttatoista vuotta nuoremmalla lapsella tai lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä kohteena on lapsi, jolle rikos on iän tai kehitystason vuoksi omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa, rikos tehdään erityisen nöyryyttävällä tavalla tai rikos on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa lapselle hänen tekijää kohtaan tuntemansa erityisen luottamuksen tai aseman vuoksi.³⁸

³⁶ Unicef Suomi 2011, 25.

³⁷ HE 49/2008 vp, 8. Kts. Kangas 2013, 255.

³⁸ Ojala 2012, 87-126.

Lapsen suojeluun seksuaaliselta hyväksikäytöltä on kiinnitetty huomiota myös muissa säädöksissä. Esimerkiksi esitutkintalaissa (ETL 805/2011) pyritään varmistamaan se, että tutkinta suoritetaan huolella ja asiantuntevasti. Lastensuojelulaissa (LSL 417/2007) seksuaalinen hyväksikäyttö tai sen epäily johtavat joko kiireelliseen sijoitukseen tai mahdolliseen huostaanottoon. Suomen eri lakien ja käytäntöjen perimmäisenä tarkoituksena on suojella lasta kaikilta seksuaalisen riiston ja hyväksikäytön muodoilta sekä taata tarvittavat kansalliset sekä kansainväliset toimenpiteet, joilla estetään lapsen houkutteleva tai pakotettu osallistuminen seksuaalisiin tekoihin.³⁹

Rikoslain lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva säännös koskee 10 §:n mukaista sukupuolilyhteyttä lapsen kanssa. Pykälän mukaan sukupuolilyhteydellä tarkoitetaan seksuaalista tunkeutumista toisen kehoon. Hallituksen esityksen mukaan lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä rangaistava teko edellyttää olevan 10 §:n määritelmän mukaan seksuaalinen ja lisäksi teko on omiaan vahingoittamaan lapsen kehitystä. Teon ei kuitenkaan tarvitse välttämättä merkitä puuttumista toisen ruumiilliseen koskemattomuuteen, vaan muukin loukkaavuudeltaan vastaava tapa voi tulla kysymykseen. Koko säännöksen perustavoitteen ilmaisee kuitenkin edellytys siitä, että teon on oltava omiaan vahingoittamaan lapsen kehitystä. Teko-olosuhteilla, osapuolten iällä sekä osapuolten keskinäisellä suhteella on huomattava merkitys tunnusmerkin täyttymisen kannalta. Säännöksessä ei edellytetä toisen taivuttamista seksuaaliseen tekoon, vaan lähtökohtaisesti silloin kun ikäero tai ero henkisessä ja ruumiillisessa kypsyydessä on selvä, sukupuolilyhteys tai säännöksessä tarkoitettu seksuaalinen teko on aina lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä.⁴⁰

4.3 Avioliitto

Avioliitto on lainsäädännöllä säänneltävä parisuhteen muoto. Suomessa avioliittoa sääntelee avioliittolaki (AL 234/1929). AL 1 §:ssä avioliitto määritellään kahden henkilön väliseksi liitoksi, joka vahvistetaan vihkimisellä. Ennen vihkimistä toimitetaan avioliiton esteiden tutkinta. Avioliiton voi Suomessa AL 4 §:n mukaan solmia jokainen 18 vuotta täyttänyt henkilö, joka ei ole ennestään naimisissa, tai jota ei ole julistettu holhottavaksi. Avioliiton päättää 3 §:n mukaan toisen puolison kuolema tai avioero.⁴¹

Suomea sitovat avioliittolain lisäksi muun muassa ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus sekä YK:n avioliittoa koskeva yleissopimus. Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen

³⁹ Unicef Suomi 2011, 386.

⁴⁰ HE 6/1997, 180-182.

⁴¹ HE 62/1986 vp, 1.

(10.12.1948)⁴² 16 artiklan mukaan täysi-ikäisillä miehillä ja naisilla on oikeus solmia avioliitto ja perustaa perhe rotuun, kansalaisuuteen tai uskontoon katsomatta. Miehillä ja naisilla on yhtäläiset oikeudet avioliittoon, avioliiton aikana ja sen purkamisen jälkeen sekä avioliiton solmiminen tulee tapahtua vain tulevien aviopuolisoiden vapaasta ja täydestä suostumuksesta. Ihmisoikeusjulistuksessa perhe on yhteiskunnan luonnollinen ja perustava ydinosa ja se pitää sisällään oikeuden yhteiskunnan ja valtion suojaan.⁴³

Yhdistyneiden kansakuntien avioliittoa koskeva yleissopimus (558/1964)⁴⁴, johon myös Suomi liittyi 1964, korostaa avioliiton luonnetta vapaaehtoisena liittona. Yleissopimuksen 1 artiklan mukaan ”mitään avioliittoa ei voida laillisesti solmia ilman osapuolten täyttä ja vapaaehtoista suostumusta, mikä heidän tulee henkilökohtaisesti ilmaista asianmukaisen julkisen ilmoituksen jälkeen ja vihkimään oikeutetun viranomaisen sekä todistajien läsnä ollessa”. Euroopan ihmisoikeussopimuksen⁴⁵ 12 artiklan mukaan ”avioliittoiässä olevilla miehillä ja naisilla on oikeus mennä avioliittoon ja perustaa perhe tämän oikeuden käyttöä säätelevien kansallisten lakien mukaisesti”. Lisäksi Euroopan unionin perusoikeuskirjan⁴⁶ 9 artikla takaa sen, että jokaisella on oikeus solmia avioliitto ja perustaa perhe kansallisten lainsäätöjen mukaisesti.⁴⁷

Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen periaatteena on se, ettei avioliitto ole lasten liitto. Sopimuksen 12 artikla mukaan kansalliset lait määrittelevät vähimmäisiän avioliittoon, kuitenkin tätä nuorempaan solmittu avioliitto ei suoraan lain nojalla ole mitätön. Suomen avioliittolakia on muutettu useita kertoja lain voimaan tuleminen 1.1.1930 jälkeen. Nykyiset säädökset ovat johtaneet siihen, ettei avioliittolaki ole enää ristiriidassa kansainvälisten ihmisoikeus- ja perusoikeussopimusten kanssa. Suomen perustuslain mukaan, ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Tämä periaate heijastuu myös Euroopan ihmisoikeussopimuksessa, jonka mukaan aviopuolisolle taataan yhdenvertaiset yksityisoikeudelliset oikeudet ja velvollisuudet toisiinsa ja lapsiinsa nähden. Yhdenvertaisuuden tulee toteutua avioliittoa solmittaessa, avioliiton aikana sekä sen purkautuessa. Koska avioliittolain mukaan puoliso ovat keskenään yhdenvertaiset, tulee puolisoitten osoittaa keskinäistä luottamusta avioliiton aikana ja toimia yhteisesti perheen hyväksi. Avioliittolain mukaan kummankin puolison tulee

⁴² Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus 10.12.1948.

⁴³ Kangas 2013, 237.

⁴⁴ Suostumusta avioliittoon, vähimmäisavioikää ja avioliittojen kirjaamista koskeva yleissopimus (50/1964).

⁴⁵ Euroopan ihmisoikeussopimus (Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojamiseksi) sellaisena kuin se on muutettuna yhdennellätoista pöytäkirjalla (63/1999).

⁴⁶ Euroopan unionin perusoikeuskirja (2012/C 326/02).

⁴⁷ Kangas 2013, 238.

avioliiton aikana ottaa kykynsä mukaan osaa perheen yhteiseen talouteen ja puolisoiden eläntukseen ja tarvittaessa toisen puolison voidaan velvoittaa maksamaan toiselle elatusapua. Avioliittolaista löytyy säännökset avioliiton solmimisesta ja purkamisesta, puolisoiden oikeussuhteista, omaisuuden osituksesta sekä erittelyt kansainväliseen yksityisoikeuden alaan kuuluvista säännöksistä.⁴⁸

Avioliiton edellytyksiin liittyvät kysymykset ovat usein olleet avioliiton solmimisikä, avioliiton vapaaehtoisuus ja molempien sukupuolten samanlainen kohtelu avioliittoa solmittaessa. Maahanmuuton ja siitä syntyneen monikulttuurisuuden myötä Suomessakin on alkanut ilmetä hyvin erilaisia käsityksiä perheestä ja avioliitosta. Suomessa on esimerkiksi solmittu sukujen ja perheiden kesken sovittuja avioliittoja ja jopa esiintynyt avioliittoon pakottamista. Ongelmaksi on syntynyt kysymys aviopuolisoiden yhtäläisistä oikeuksista avioliiton aikana sekä myös avioerossa. Kysymyksiä herättää myös se, nauttiiko kumpikin puoliso avioliiton aikana täyttä perus- ja ihmisoikeussuojaa. Aiemmin esimerkiksi aviopuolison raiskaus tai lievä pahoinpitely eivät olleet rikoksia.⁴⁹

4.3.1 Avioliiton esteet

Ennen avioliiton solmimista on tutkittava, onko avioliitolle laissa säädettyä estettä. Avioliittolaissa on tarkat säännökset avioliiton esteistä. Avioliittoon ei saa mennä alle 18-vuotias eikä henkilö, jonka aikaisempi avioliitto on vielä voimassa. Avioliittoon ei saa myöskään mennä isänsä, äitinsä, näiden vanhempien tai muiden suoraan takenevassa polvessa olevien sukulaisien kanssa eikä lapsensa, lapsenlapsensa taikka muiden suoraan etenevässä polvessa olevien sukulaisien kanssa. Sisarukset ja puolisisarukset eivät saa mennä keskenään avioliittoon eivätkä myöskään ne, joista toinen on toisen veljen tai sisaren jälkeläinen. Vaikka alle 18-vuotiaana ei lain mukaan saa avioitua, voi oikeusministeriö kuitenkin erityisistä syistä antaa kahdeksaatoista vuotta nuoremmalle luvan mennä avioliittoon. Tämän avioliittoikää koskevan sääntelyn ja ikärajasta tehtävän poikkeuksen taustalla ovat olleet esiaviolliset raskaudet ja se, että syntyvästä lapsesta haluttiin aviolapsi ja sen tuoma status. Koska nykyään esiaviolliset sukupuolisuhteet ja ehkäisy ovat arkipäivää, poikkeuslupaa avioliiton solmimiseen hakevat Suomessa useimmiten erilaisiin uskonnollisiin yhteisöihin kuuluvat nuoret. Alaikäisen lapsen huoltaja ei käytännössä estä alaikäistä solmimasta avioliittoa oikeusministeriön luvalla, mutta luvanhakijan huoltajalle on kuitenkin varattava tilaisuus tulla kuulluksi, ennen asian ratkaisemista.⁵⁰

⁴⁸ Kangas 2010, 1-3 ja 48.

⁴⁹ Nieminen 2013, 148-149.

⁵⁰ Kangas 2013, 241-243.

Silloin kun ainakin toisella avioliittoon aikovista on Suomen kansalaisuus tai asuinpaikka Suomessa, tutkitaan avioliiton esteettömyys AL 4-13 §:n nojalla Suomen lain mukaan. Jos kummallakaan kihlakumppaneista ei ole asuinpaikkaan tai kansalaisuuteen perustuvaa liittymää Suomeen, sovelletaan silloin vieraan valtion lakia. Avioliitto voitaisiin kuitenkin solmia Suomen viranomaisen edessä, jos kummallakin on oikeus solmia avioliitto sen valtion mukaan, jossa asuinpaikka tai jonka valtion kansalainen hän on. Suomessa AL 108.2 §:n mukaan vihkimisen edellytyksenä on, että avioliiton täytyy olla sallittu myös Suomen oikeuden mukaan. Tämä merkitsee muun muassa sitä, että alaikäinen ei voi ilman erivapautta solmia avioliittoa Suomessa, vaikka avioliitto olisi kansalaisuus- tai asuinpaikkavaltionsa lain mukaan sallittu. Oikeusministeriö voi myöntää tietyistä avioliittolain mukaisista avioesteistä erivapauden AL 109 §:n mukaan, jos ainakin toinen kihlakumppaneista on Suomen kansalainen tai hänellä on asuinpaikka Suomessa. Näitä esteitä, joista erivapauden on mahdollista saada ovat alaikäisyys, sukulaisuussuhde, jossa kihlakumppaneista toinen on toisen veljen tai sisaren jälkeläinen ja ottolapsisuhde kihlakumppanien välillä.⁵¹

4.3.2 Ordre public -periaate

Lähtökohtaisesti avioliitto on AL 115 §:n mukaan pätevä myös Suomessa, jos se on pätevä siinä valtiossa, jossa avioliitto solmittiin tai siinä valtiossa, jossa toisella puolisoilla oli asuinpaikka tai, jonka kansalainen hän oli avioliittoa solmittaessa. Kuitenkin tilanteissa, jossa kansalliset lainvalintasäännöt ovat johtaneet siihen, että tapauksen laki (lex causae) on vieraan valtion laki, voi tuomioistuin torjua tämän vieraan oikeuden soveltamisen eli toisin sanoen vieraan valtion lain säännös on jätettävä soveltamatta, jos se johtaisi oikeusjärjestyksen perusteiden vastaisiin tuloksiin. Samaan tulokseen voidaan tulla myös tilanteissa, joissa ulkomainen lainsäännös rikkoo Suomen oikeusjärjestyksen perusteita. Tätä kutsutaan ordre public- eli ehdottomuusperiaatteen soveltamiseksi.⁵²

Vieraan valtion lain soveltamisen torjumisen lisäksi, ordre public -periaatetta käytetään myös sellaisena perusteena, johon vetoamalla voidaan kieltäytyä ulkomaisen päätöksen tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta. Vaikka ehdottomuusperiaate antaa mahdollisuuden torjua ja jättää tunnustamatta ulkomainen päätös, tulee periaatetta soveltaa varovasti. Vieraan valtion laki voidaan jättää soveltamatta, jos soveltaminen loukkaisi syvästi oikeusjärjestystä.⁵³

⁵¹ Mikkola 2009, 74-77.

⁵² Mikkola 2009, 215-216.

⁵³ Helin 2013, 71-74.

AL 139.2 §:ssä viitataan ordre public -periaatteeseen. Kyseisen pykälän mukaan vieraan valtion lain säännös on jätettävä huomiotta, jos sen soveltaminen johtaisi Suomen oikeusjärjestyksen perusteiden vastaiseen tulokseen. Tähän säännökseen voidaan vedota esimerkiksi silloin, kun ulkomainen avioliitto on AL 115 § tai 116 §:ssä tarkoitetussa vieraassa valtiossa pätevä, mutta sitä ei voitaisi niiden perusarvojen kannalta, joita oikeusjärjestyksemme tukee, katsoa päteväksi täällä. Tällaisia tilanteita ovat muun muassa lapsiavioliitot ja niin kutsutut järjestetyt avioliitot. Avioliiton solmiminen lapsi-ikäisenä rikkoo arvopohjaamme syvästi. Avioliitolla on hyvin haitallinen vaikutus lapsen kasvatukseen, kehitykseen ja mahdollisuuteen päättää omista valinnoistaan. Ehdottomuusperiaate yleensä estää sellaisen avioliiton tunnustamisen, joka on solmittu selvästi lapsi-ikäisenä. Poikkeuksena on, jos avioliitto on solmittu lapsi-ikäisenä, mutta henkilö on saavuttanut normaalisti sovellettavan avioitumisiän ja osapuolet viettävät avioliitolle ominaista yhteiselämää, ei avioliiton pätemättömäksi katsomisella voiteta enää mitään ja ehdottomuusperiaate on tässä tapauksessa hyödytön.⁵⁴

5 Lapsen oikeudet

Lapsi oikeuksien subjektina ei ole aina ollut itsestäänselvyys. Lapsien katsottiin pitkään kuuluvan vanhempien vallan alaisuuteen ja perusoikeussuojan puuttumista lapsilta pidettiin itsestään selvänä. Lasten mahdollisuudet tuntea ja käyttää heille kuuluvia oikeuksia riippuivat lähtökohtaisesti aikuisten halusta ja kyvystä toteuttaa ne. Lapsioikeus on kuitenkin viime vuosikymmenien aikana kehittynyt radikaalisti. Lastensuojelun näkökulmasta tärkeitä muutoksia ovat tuoneet muun muassa vuoden 1983 lastensuojelulaki (683/1983, jäljempänä vanha lastensuojelulaki) ja samalta vuodelta laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (LHL 361/1983). Vuoden 1983 lastensuojelulain myötä lapsen etu otettiin ensi kertaa huomioon. Lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta otettiin säännös ruumiillisen kurituksen kiellosta, mikä oli osaltaan merkki siitä, että perusoikeuksien katsottiin kuuluvan myös lapsille.⁵⁵ Suomen sitoutuminen Euroopan ihmisoikeussopimukseen (SopS 18-19/1990) toi myös merkittäviä muutoksia lasten oikeuksiin. Kuitenkin vasta YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen myötä lasten tunnustettiin ensimmäistä kertaa olevan ihmisiä, joille kuuluvat yhtäläisesti kaikki samat ihmisoikeudet kuin aikuisillekin. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus on tärkein lasten ihmisoikeuksia turvaava sopimus.⁵⁶

⁵⁴ Helin 2013, 176-178.

⁵⁵ Nieminen 2013, 306-307.

⁵⁶ Hakalehto-Wainio 2011, 510-511.

5.1 Lapsen oikeuksien sopimus

YK:n lapsen oikeuksien sopimus (LOS) hyväksyttiin YK:ssa 1989. Suomessa sopimus ratifioitiin 1991 ja se on saatettu voimaan tavallisen lain tasoisesti (1129/1991). Suomen lainsäädännön normihierarkiassa, YK:n lapsen oikeuksien sopimus on samalla tasolla kuin esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimus.⁵⁷ Vaikka lähes kaikki maat ovat hyväksyneet yleissopimuksen, on silti sopimus melko tuntematon niin kansalaisten, erityisesti lasten kuin poliittisten toimijoiden keskuudessa. Sopimuksen myötä lapsen tarpeet ja intressit ilmaistiin ihmisoikeuksina ja lasten tunnustettiin olevan itsenäisiä yksilöitä ja oikeussubjekteja. Sopimuksen keskeinen sisältö ja tavoitteet on tiivistetty kolmeen ydinasiaan. Ne velvoittavat turvaamaan lapsille ja nuorille osuuden yhteiskunnan voimavaroista, oikeuden suojeluun ja huolenpitoon sekä oikeuden osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon ja yhteiskuntaelämään. LOS pitää sisällään 54 artiklaa, joista artikkelit 1-41 käsittelevät lapselle kuuluvia oikeuksia ja loput täytäntöönpanoon liittyviä asioita. Jäljempänä käydään läpi etenkin niitä artikloja, jotka käsittelevät lapsen oikeuksia, kun on kyse lapsiavioliitoista tai lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä.⁵⁸

LOS 1 artiklan mukaan lapsella tarkoitetaan jokaista alle 18-vuotiaasta henkilöä, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan täysi-ikäisyyttä saavuteta aikaisemmin. Lapsilla kuten aikuisillakin on seksuaalinen itsemääräämisoikeus ja sen tueksi useimmissa maissa on asetettu vähimmäisikäraja, jota nuoremman lapsen koetaan olevan kykenemätön päättämään minkäänlaisesta seksuaalisesta kanssakäymisestä. Artiklojen 19 ja 34 mukaan seksuaalinen hyväksikäyttö ja riisto sisältävät kaiken seksuaalisen toiminnan tiettyä ikää nuoremman lapsen kanssa, silloinkin kun toiminta on ollut suostumukseen perustuvaa. Lapsen oikeuksien komitea on myös korostanut vähimmäisikärajan asettamista sukupuoliyhteyteen suostumiselle ja avioliitolle, sillä nuoren terveys ja kehittyminen ovat osan lapsen oikeuksia. Syrjimättömyysperiaatteen mukaisesti vähimmäisikärajan tulisi 2 artiklan mukaan olla samat niin tytöille kuin pojille.⁵⁹

Seksuaalisen kanssakäymisen vähimmäisikärajan lisäksi useissa yhteiskunnissa on vähimmäisikä, jonka jälkeen lapsi voi avioitua ilman vanhempien suostumusta. Useimmissa maissa vaaditaan täysi-ikäisyyttä avioliiton solmimiselle, mutta avioliitto voi olla joissakin yhteiskunnissa sallittua poikkeuksellisesti varhaisemmassa iässä tuomioistuimen tai muun viranomaisen luvalla, esimerkiksi silloin kun tyttö on raskaana tai hänellä on lapsi. Avioitumisikä on erittäin oleellinen, sillä useissa maissa lapsen oletetaan saavuttavan avioituessaan niin sanotusti täysi-

⁵⁷ Vrt. Ruotsi, jossa lapsen oikeuksien sopimuksella ei ole suoraa kansallisen lain asemaa, vaan sopimuksen säännökset on pyritty sisällyttämään kansallisen lain säännöksiin. SOU 1997:16.

⁵⁸ Unicef: Tigerstedt-Tähtelä 2011, 5; Pajulammi 2014, 164-167.

⁵⁹ Unicef Suomi 2011, 15-17.

ikäisyyden, jolloin hän ei enää nauti lapsen oikeuksien yleissopimuksessa määriteltujen oikeuksien suojasta. Lapsen oikeuksien komitea on ilmaissut muun muassa huolensa siitä, että aikainen avioituminen ja raskaus ovat merkittäviä tekijöitä seksuaaliterveysongelmissa sekä lapsen ja nuoren koulutus mahdollisuudessa. Komitea on suositellut vahvasti sopimusvaltioiden korjaavan lainsäädäntöään ja käytäntöään nostaakseen avioliiton vähimmäisikärajan 18 ikävuoteen, niin tytöille kuin pojille. Yleissuosituksen yhdenvertaisuudesta avioliitossa ja perhesuhteissa on antanut myös kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen komitea. Sopimuksen 16 artiklan mukaan lapsen kihlaaminen ja lapsiavioliitto tulisi katsoa mitättömiksi ja valtioiden tulisi ryhtyä kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin avioliiton solmimisen vähimmäisiän määrittämiseksi ja avioliittojen viralliseen väestörekisteriin kirjaamisen pakolliseksi saattamiseksi.⁶⁰ Sopimuksen 19 ja 39 artiklat ovat vahvasti vaikuttaneet tyttö-lapsia koskevien vahingollisten käytäntöjen kuten lapsiavioliittojen ja pakkoavioliittojen kitkemiseen. Ne antavat osaltaan turvaa kotona tapahtuvaa väkivaltaa vastaan.⁶¹

Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan ”lapsella tarkoitetaan jokaista alle 18-vuotiaasta henkilöä, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan täysi-ikäisyyttä saavuteta aikaisemmin”. Niin sanotun täysi-ikäisyyden saavuttamisesta on kansallisesti kyse avioliiton solmimisesta alle 18-vuotiaana. Vaikka avioliitto muuttaa alaikäisen asemaa lähemmäksi täysi-ikäisyyttä, se ei tee alaikäisestä täysin oikeustoimikelpoista. Avioliitolain 4 §:n mukaan avioliittoon ei pääsääntöisesti saa mennä alle 18-vuotias, mutta oikeusministeriö voi kuitenkin erityisistä syistä antaa kahdeksaatoista vuotta nuoremmalle luvan mennä avioliittoon. Alaikäisen avioliittoa koskevaa lainsäädäntöä ja sen muutostarpeita selvittää parhaillaan oikeusministeriössä. Voimassa olevan kansallisen lainsäädännön mukaan oikeusministeriön tulee ennen alaikäiselle myönnettävän avioliittoluvan ratkaisemista varata luvanhakijan huoltajalle tilaisuus tulla kuulluksi, jos hänen olinpaikkansa voidaan kohtuullisin toimenpitein selvittää. Lainsäädäntötasolla ongelmana, että pykälä ei yksiselitteisesti ohjaa luvan myöntäjää selvittämään lupaa hakevien alaikäisten mielipidettä, joka on ristiriidassa lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklan määräysten kanssa.⁶²

5.1.1 Yleisperiaatteet

YK:n lapsen oikeuksien sopimus sisältää neljä yleisperiaatetta, joiden tulee olla sisäänrakennettuina kaikkeen lapsia koskevaan lainsäädäntöön, viranomaistoimintaan ja lainkäyttöön. Nämä periaatteet ovat artiklassa 2 yhdenvertaisuus ja syrjinnän kielto, artiklassa 3 lapsen

⁶⁰ Unicef Suomi 2011, 18-19.

⁶¹ Nieminen 2013, 305-308.

⁶² Helander 2018, 135-136.

etu, artiklassa 6 lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen sekä artiklassa 12 lapsen näkemysten kunnioittaminen. Valtioiden tulee taata sopimuksessa mainitut oikeudet kaikille lapsen tai hänen huoltajansa rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, kansalliseen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, vammaisuuteen, syntyperään tai muuhun vastaavaan seikkaan katsomatta. Kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka osaltaan koskevat lapsia on heidän etunsa otettavat ensisijaisesti huomioon. Lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen on turvattava täysimääräisesti ja sitä varten sopijavaltioiden tulee järjestää siihen tarvittavat olosuhteet, jotka tukevat osaltaan lapsen kehitystä ja kasvatusta. Tämä 6 artikla on vahvasti yhteydessä niihin velvoitteisiin sopimuksessa, jossa kielletään lapsen kehitystä vaarantava toiminta, jotka ovat yhteydessä 19, 32, 33, 34, 35 ja 36 artikloihin. Jokaisella lapsella, joka kykenee muodostamaan näkemyksensä, on oikeus ilmaista ne vapaasti kaikissa häntä koskevissa asioissa. Lapsella on mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa ja oikeus saada oma näkemyksensä huomioon.⁶³

Lapsen oikeuksien sopimusta sekä siihen liitettyjen lisäpöytäkirjojen noudattamista ja soveltamista valvoo YK:ssa lapsen oikeuksien komitea, joka koostuu 18 sopimusmaiden valitsemasta asiantuntijajäsenestä. Sopimukseen sitoutuneet maat raportoivat viiden vuoden välein komitealle lapsen oikeuksien tilanteesta, jonka pohjalta komitea jakaa huomautuksia sekä suosituksia.⁶⁴ Suomessa lapsen oikeuksien sopimusta valvovat eduskunnan oikeusasiamies sekä lapsiasiavaltuutettu. Eduskunnan oikeusasiamies käsittelee yksittäisten kansalaisten tekemiä kanteluita, kun taas lapsiasiavaltuutettu valvoo lasten oikeuksia yleisellä tasolla.⁶⁵

Lapsen oikeuksien sopimuksen myötä vahvistettiin lapsen asema omien oikeuksiensa subjektina. Sopimus on ollut osaltaan askel kohti modernia lapsioikeutta, jossa kyse on lapsen oikeuksista ja niiden suojelemisesta, ei pelkästään lapsen suojelemisesta. Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella on edelleen oikeus suojeluun ja huolenpitoon. Lapsi ei kuitenkaan ole pelkästään suojelun kohde, vaan ensisijaisesti omien oikeuksiensa haltija, joka voi käyttää oikeuksiaan. Lähtökohtana on lapsen autonomia ja samalla lapsen itsemääräämisoikeuden turvaaminen. Toisaalta sopimus korostaa lapsen oikeutta erityiseen suojeluun niin huoltajien, muiden läheisten ihmisten kuin valtionkin osalta.⁶⁶

⁶³ Lapsenoikeudet. Kts. Hakalehto-Wainio 2013, 300-303.

⁶⁴ Kts. Suomen neljäs raportti, johon lapsen oikeuksien komitea antoi suosituksensa kesäkuussa 2011 (CRC/C/FIN/CO/4).

⁶⁵ Pajulammi 2014, 169-171.

⁶⁶ Helander 2018, 130.

5.1.2 Juridiset velvoitteet

Lasten oikeudet eivät ole ainoastaan vanhempien oikeuksiin liittyvää hyvinvointipolitiikkaa vaan lasten hyvinvoinnin toteutuminen tulisi ymmärtää juridisena velvollisuutena. Lapsen oikeuksien sopimus ei rakennu yhtenäiselle arvoperustalle, vaan sopimuksen on katsottu perustuvan lähinnä länsimaiselle lapsuuskäsitykselle, jonka lähtökohtana on autonominen toimija. Tämän näkemyksen mukaan, jos lapsille annetaan riittävästi informaatiota kyseessä olevasta asiasta sekä oikeudellinen vapaus toimia, lapset pystyvät toimimaan vastuullisesti ja ottamaan osaa itseään koskevaan päätöksentekoon. Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsi on oikeuksien haltija, jonka tulee voida vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin. Käytännössä tämän tunnustamisesta ei seuraa mitään kovin radikaalia, sillä alle 18-vuotiailta puuttuu täysi oikeustoimikelpoisuus eivätkä lapset voi itsenäisesti ryhtyä kovin moniin oikeustoimiin. Lainsäädännössä on selkeitä ikärajoja, jotka kaventavat lasten mahdollisuutta saada oikeutensa toteutetuksi. Tämän vuoksi lapsi ei ole oikeuksiensa toteuttamisen osalta yhdenvertaisessa asemassa aikuisten kanssa. Lapsen oikeuksien komitea kuitenkin korostaa, että vaikka lapset eivät ole täysivaltaisia, he nauttivat kaikista lapsen oikeuksien sopimukseen sisältyvistä oikeuksista.⁶⁷

Useissa valtioissa lapsen oikeudet mielletään edelleenkin enemmän perhepolitiikkana ja hyvinvointina kuin lapsille kuuluvina juridisina oikeuksina, joiden toteutuminen on viranomaisen virkavelvollisuus. LOS pyrkii saamaan lasten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen politiikkatasolta myös oikeudelliseksi kysymykseksi ja velvoitteeksi. Lasten hyvinvointia on Suomeksikin vasta viime aikoina ryhdytty tarkastelemaan oikeuksien toteutumisena tai oikeuksien toteutumatta jäämisenä. Lapsen oikeuksien sopimus ja lapsen oikeuksien komitean yleiskommentit ovat pyrkineet vaikuttamaan yhteiskunnassa eri tasoilla (muun muassa perheessä, lainsäädännössä, tuomioistuimissa) vallitseviin lapsi- ja lapsuuskäsityksiin. Tavoitteena olisi nähdä lapsi itsenäisenä oikeuksien haltijana, jonka oikeudet tulee toteuttaa ja jolle annettaisiin mahdollisuus reagoida oikeuksiensa loukkauksiin. Lapsi on oikeutettu erityiseen suojeluun kaikelta hänelle haitalliselta toiminnalta ja vaikutuksilta.⁶⁸

Lapsen oikeuksien sopimuksen lapsikuva on varsin kokonaisvaltainen ja moderni. Sopimuksen voimaantulon jälkeen maailma ja lasten elinympäristö ovat muuttuneet muun muassa sosiaalisen median, ilmastonmuutoksen, ihmisoikeussopimusten merkitysten lisääntymisen ja maailmanpoliittisten tapahtumien myötä. Tämä vaikuttaa muun muassa käsitykseen siitä, millaisia

⁶⁷ Hakalehto 2016, 1188.

⁶⁸ Hakalehto 2016, 1197.

oikeuksia lapsella on, millaisia riskejä oikeuksien toteutumiseen kohdistuu, miltä ja miten lasta suojellaan ja miten hänen annetaan osallistua itseään ja lapsia koskeviin asioihin.⁶⁹

5.2 Lapsen etu

Lapsen etuun vedotaan laajasti ja se on lapsioikeuden yksi tärkeimmistä periaatteista. Lapsen etu ei ole sinällään uusi käsite, vaan se otettiin käyttöön jo ennen lapsen oikeuksien yleissopimusta. Lapsen etu vahvistettiin vuoden 1959 lapsen oikeuksien julistuksessa, kaikkinaisten naisten syrjinnän poistamista koskevassa yleissopimuksen 5 ja 16 artikloissa sekä alueellisissa sopimuksissa ja monissa kansallisissa ja kansainvälisissä säädöksissä.⁷⁰

Lapsen etu on selkeässä yhteydessä lapsen oikeuksiin ja lapsen etu toteutuu silloin, kun hänen perus- ja ihmisoikeutensa on turvattu mahdollisimman hyvin. Kuten edellä on kerrottu, lapsen oikeuksien yleissopimus rakentuu kokonaan lapsen edun ensisijaisuuden periaatteelle. LOS 3 artiklan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsen edun tarkoitus on siis varmistaa kaikkien yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien täysimääräinen ja tehokas nauttiminen sekä lapsen kokonaisvaltainen kehitys. Tällä kehityksellä tarkoitetaan niin ruumiillista, henkistä, moraalista, psykologista kuin sosiaalista kehitystä.⁷¹

Mitä lapsen edulla sitten tarkoitetaan? Lapsen edun näkökulma ei ole kovinkaan yksiselitteinen tai helppo käsite, vaan enemmänkin monimerkityksinen ja tulkinnanvarainen. Lapsen etu on riippuvainen lapsen iästä, kehitystasosta sekä siitä elämäntilanteesta, jossa lapsi esimerkiksi lasta koskevassa päätöksenteossa elää.⁷² Koska lapsen edun käsitteelle ei ole olemassa yleistä yhtenäistä määritelmää, tulee lapsen edun arvioinnissa käyttää kokonaisharkintaa, joka liittyy lapsen yksilökohtaiseen tilanteeseen ja erityistarpeisiin. Eri tekijöiden yhteisvaikusta tulee arvioida monipuolisesti, sillä yksittäinen asia harvoin ratkaisee lapsen etua. Eriikäisten lasten kohdalla painottuvat erilaiset asiat, sillä niin vauvaikäinen kuin 17-vuotias määritellään sekä lapsen oikeuksien sopimuksen, että kansallisen lainsäädännön mukaan lapseksi.⁷³

⁶⁹ Hakalehto 2016, 1197-1198.

⁷⁰ CRC/C/GC/14, 3.

⁷¹ Helander 2018, 140.

⁷² Rätty 2015, 11-12.

⁷³ Taskinen 2007, 53.

YK:n lapsen oikeuksien komitea ohjaa ja valvoo lapsen oikeuksien sopimuksen noudattamista julkaisemalla yleiskommentteja koskien sopimuksen artikloja tai tiettyä teemaa. Komitea on ottanut muun muassa yleiskommentissaan kantaa lapsen edun määritelmään. Komitean mukaan lapsen edun käsite on monimutkainen ja sen sisältö pitää määrittää tapauskohtaisesti. Lapsuus tulee komitean mukaan nähdä ainutlaatuisena ajanjaksona, jolloin lapsi kehittyy ja jonka kuluessa lapsen oikeuksien loukkaukset voivat johtaa elämänpituisiin sukupolvet ylittäviin seurauksiin. Tämän vuoksi lasten hyvinvointi tulisi priorisoida ensimmäiseksi. Lapsen edun ensisijaisesti huomioon ottaminen tarkoittaa sitä, että lapsen etua ei saa tarkastella samalla tasolla kuin muita asiassa huomioitavia seikkoja. Vaikka lapsen edulla on vahva asema, on lapsilla komitean mukaan aikuisia vähemmän mahdollisuuksia saada etunsa otetuksi tehokkaasti huomioon, jonka vuoksi lapsia koskevia päätöksiä tekevien henkilöiden on oltava selkeästi tietoisia heidän edustaan. Jos lasten etua ei korosteta tarpeeksi, se jätetään helposti huomioimatta. Komitea korostaa, että lapsen etu muodostuu kolmesta eri näkökulmasta. Ensimmäinenkin lapsen etu on komitean mukaan aineellinen oikeus. Aineellisen oikeus tarkoittaa lapsen oikeutta siihen, että hänen etunsa arvioidaan ja otetaan ensisijaisesti huomioon, kun tarkastellaan lapsia koskevia päätöksiä. Toiseksi lapsen etu on komitean mukaan perustavanlaatuisen tulkintaperiaate. Perustavanlaatuisen tulkintaperiaatteen mukaan, jos lainsäädännös voidaan tulkita useammalla kuin yhdellä tavalla, tulisi valita sellainen tulkinta, joka palvelee tehokkaimmin lapsen etua. Kolmanneksi lapsen etu on menettelysääntö. Tämä tarkoittaa sitä, että aina kun tehdään lapsiin kohdistuvia päätöksiä, on päätöksenteossa arvioitava päätöksestä mahdollisesti koituvia myönteisiä tai kielteisiä vaikutuksia kyseiseen lapseen. Päätöksen perusteluista tulee ilmetä, että lapsen etu on otettu huomioon päätöksenteossa.⁷⁴

Lapsen edun käsitettä on pyritty täsmentämään myös lainsäädännössä. Vuoden 2008 alusta voimaan tulleen uuteen lastensuojelulakiin lisättiin kriteereitä, joihin lapsen edun arvioinnissa tulee kiinnittää huomiota. Lastensuojelulain 4 §:n mukaan lastensuojelun tarvetta arvioidessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Säännöksen 2 momentin mukaan lapsen etua arvioidessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle muun muassa tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin, mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon. Lisäksi lapselle on turvattava kasvuympäristö ja ruumiillinen sekä henkinen koskemattomuus, itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuus sekä mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omilla asioissaan. Lapsen edun arvioinnissa tulee kaikilla säännöksessä mainituilla kohdilla olla merkitystä.⁷⁵

⁷⁴ CRC/C/GC/14, 3-10.

⁷⁵ HE 252/2006, 16-17.

5.3 Lapsen näkemyksen huomioon ottaminen

Yksi tärkeimmistä lapsen edun arvioinnissa painoarvoa saava seikka on lapsen omien mielipiteiden ja toivomusten selvittäminen. LOS 12 artiklan mukaan lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Lapsen edun toteutuminen vaatii siis lapsen oikeuden ilmaista vapaasti näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa ja saada nämä näkemykset otetuksi asianmukaisesti huomioon. Lapsen oikeuksien komitea korostaa myös yleiskommentissaan lapsen etua ja lapsen mielipiteen huomioon ottamista ja niiden välistä erottamatonta yhteyttä.⁷⁶

Perustuslain 6 §:n 3 momentissa säädetään lapsen oikeudesta vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Myös lastensuojelulaissa lapsen mielipiteen huomioon ottamista on korostettu entisestään. Lapsen mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihin on yksi lastensuojelulain tärkeimmistä kriteereistä. LSL 4 luvun mukaan lastensuojelua toteutettaessa on selvitettävä lapsen toivomukset ja mielipide sekä otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Mitä vanhemmasta ja kehittyneemmästä lapsesta on kyse, sitä suurempi merkitys on lapsen itsemääräämisoikeuden toteutumisella, erityisesti silloin, kun viranomainen tekee lapsen itsemääräämisoikeuteen tai yksityisyyteen puuttuvia tai niihin liittyviä päätöksiä tai muita hallintotoimia. Jotta lapsi pystyy esittämään mielipiteensä, lapselle on annettava riittävästi tietoa hänen kehitystasoaan ja ikäänsä vastaavalla tavalla. Tiedot on myös annettava lapsen ymmärtämällä tavalla ottaen huomioon esimerkiksi kansallisuus, uskonnolliset tavat tai lapsen erityisolosuhteet. Lapsen tulee voida muodostaa käsityksensä vapaasti ja siten, että hänellä on tiedossaan asiassa olevat ratkaisut sekä muut vaihtoehdot.⁷⁷

5.4 Lapsi suojelun kohteena

Lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklan 2 kohdan mukaan lapsella on oikeus saada osakseen erityistä suojelua ja huolenpitoa. Suojelun katsotaan olevan välttämätöntä lapsen turvalliselle kehitykselle. Kuten lapsen oikeuksien sopimuksen kappaleessa käytiin läpi, sopimuksen velvoitteiden tarkoituksena on suojata lasta kaikenlaiselta häntä vahingoittavalta toiminnalta. LOS sisältää huomattavasti muita ihmisoikeussopimuksia tiukempia velvoitteita, joiden tarkoituksena on suojata lasta kaikenlaiselta vahingoittavalta toiminnalta. LOS velvoittaa suojelemaan lasta kaikissa ympäristöissä kuten hänen ollessaan esimerkiksi kotona, koulussa, asiakkaana lastensuojelussa, työntekijänä tai median käyttäjänä. Lapsen oikeus suojeluun, huolenpitoon sekä turvallisuuteen mainitaan lapsen etua koskevassa yleiskommentissa yhtenä lapsen

⁷⁶ CRC/C/GC/14, 3.

⁷⁷ Rätty 2015, 18-19.

edun arvioinnissa huomioon otettavana pakollisena tekijänä. LOS 19 artiklan mukaan min-käänlaista huonoa kohtelua kuten halventamista, nolaamista tai muunlaista henkistä väkivaltaa mukaan lukien seksuaalinen hyväksikäyttö ei tule sallia missään lapsen toimintaympäristössä. Suojeltavan lapsen hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen suurimmat riskitekijät nähdään etenkin kotiympäristössä. Esiin nousevat erityisesti fyysinen huono kohtelu ja seksuaalinen hyväksikäyttö eli tilanteet, joissa on kysymys lasten altistumisesta yksittäisten aikuisten toiminnalle. Lapsen suojelun velvollisuuteen kuuluu huolehtia tehokkaista menetelmistä, joiden avulla on mahdollista muun muassa ennalta estää, tunnistaa, raportoida, tutkia, käsitellä, hoitaa ja seurata riskitilanteet.⁷⁸

Lapsen suojelu toteutuu myös kansainvälisessä ja kansallisessa lainsäädännössä. Lastensuojelulain lähtökohta on lapsen edun turvaaminen. Lastensuojeluoikeuden periaatteita ovat lapsen oikeus huoltoon, erityiseen suojeluun sekä perhe-elämän suoja. Nämä oikeudet ovat vahvistettu myös kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Lastensuojelulaki ja laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta muodostavat toisiinsa liittyvän osan lapsilainsäädäntöämme. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta sisältää lapsen ja hänen vanhempiensa tai muiden huoltajiensa yksityisoikeudellisia suhteita koskevat säännökset. Lain 1 §:n mukaan sekä YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaan lapsen huolenpidon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Lasta tulee myös lain mukaan kasvattaa siten, että hän saa osakseen ymmärrystä, turvaa ja hellyyttä ja lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää. Lapsen hoiva ja huolenpito kuuluvat lähtökohtaisesti lapsen vanhemmille. Vanhempien lisäksi julkinen valta osallistuu monin eri tavoin lapsen huolenpitoon muun muassa järjestämällä kunnallisia peruspalveluja, kuten neuvolat, päiväkodit ja koulut.⁷⁹

Lastensuojelulain 1 §:n mukaan lapsella on oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä etusija erityiseen suojeluun. Lastensuojelulaissa painotetaan lapsen edun huomioonottamista kaikissa viranomaistoiminnoissa. Lapsen suojelu pitää sisällään kaikista lapsen perus- ja ihmisoikeuksista huolehtimista. Lapsen oikeudet turvalliseen kasvuympäristöön, kehitykseen sekä erityiseen suojeluun eivät toteudu pelkästään lastensuojelun mukaisilla palveluilla ja tukitoimilla, vaan niiden toteuttaminen on lainsäädäntöä ja viranomaisia koskeva tehtävä. Edellytyksenä on kaiken julkisen vallan toiminnassa lapsen edun huomioonottaminen. Lapsen oikeuksista on säädetty erikseen Suomen perustuslain 19 §:ssä, jonka mukaan julkiselle vallalle kuuluu velvollisuus tukea perheen ja muiden lapsen

⁷⁸ Hakalehto 2016, 1191-1193.

⁷⁹ HE 252/2006, 8. Kts. Hakalehto 2016, 23.

huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointia ja yksilöllistä kasvua. Lisäksi Suomea sitovissa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa veloitetaan lapsen edun asettamista etusijalle kaikessa viranomaistoiminnassa. Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettu laki määrittelee, että lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi ottaen huomioon lapsen yksilölliset tarpeet ja toivomukset.⁸⁰

Koska lapsi on aina asianosaisena omassa lastensuojeluasiassaan, on lastensuojelulain 5 §:n nojalla lapsella hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti turvattava oikeus saada tietoa häntä koskevassa lastensuojeluasiassa ja mahdollisuus esittää siinä mielipiteensä. Osallistumisoikeus on turvattu perus- ja ihmisoikeutena jokaiselle lapselle iästä riippumatta. Lisäksi lastensuojelulain 20 §:n mukaan lapsen toivomukset ja mielipide on aina selvitettävä lapsen iästä riippumatta, jos siitä ei ole vaaraa lapsen terveydelle tai kehitykselle tai ellei se muutoin ole ilmeisen tarpeetonta. Lastensuojelun lähtökohtana on edistää lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa on otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu. Eri toimenpidevaihtoehtojen ja ratkaisujen tulee turvata lapsille tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet, mahdollisuus saada ymmärrystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaista valvontaa ja huolenpitoa. Lisäksi lapsille tulee turvata turvallinen kasvuympäristö, ruumiillinen ja henkinen koskemattomuus sekä mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa omissa asioissaan. Lastensuojelussa on toimittava mahdollisimman hienovaraisesti ja ensisijaisesti käytettävä avohuollon tukitoimia, ellei lapsen etu muuta vaadi.⁸¹

Lastensuojelulain 40 §:n mukaan lapsi on otettava sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos puutteet lapsen huolenpidosta tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä ja kehitystä. Sijaishuolto on myös järjestettävä, jos lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään. Lain mukaan huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos sen arvioidaan olevan lapsen edun mukaista. Huostaanotolla puututaan muun muassa lapsen perustuslaissa säädettyihin oikeuksiin (esimerkiksi henkilökohtaiseen vapauteen) sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen takaamaan perhe-elämän suojaan.⁸²

⁸⁰ Rätty 2015, 1-2. Kts. myös Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.

⁸¹ Mahkonen 2010, 95-96.

⁸² Rätty 2015, 359.

Hallituksen esityksen myötä nykyiseen lastensuojelulakiin tuli suuria muutoksia lapsen edun asemaan huostaanotossa. Entisessä jo kumotussa lastensuojelulaissa (1983/683) yksi huostaanoton lakkaamisperusteista oli myös alaikäisen lapsen solmima avioliitto. Koska vielä nykyäänkin avioliittolain 4 §:n mukaan oikeusministeriö voi antaa erityisestä syystä 18 vuotta nuoremalle henkilölle luvan avioliiton solmimiselle, nousi vanhan lastensuojelulain ongelmaksi se, että alaikäisen lapsen solmimasta avioliitosta huolimatta lastensuojelun palvelujen ja sijaishuollon tarve olisi jatkunut. Uuden lastensuojelulain myötä alaikäisen solmima avioliitto ei ole enää sellainen syy, jonka vuoksi huostaanotto lakkaisi automaattisesti, vaan huostaanoton lopettamisesta tulee tehdä tarvittaessa erillinen päätös. Huostaanotto kuitenkin päättyy viimeistään silloin, kun lapsi täyttää 18 vuotta.⁸³

6 Lapsiavioliitto

Kun opinnäytetyö on jo pohjustettu lapsen oikeuksilla ja saatu käsitys lapsen edun ensisijaisuudesta ja suojelun tarpeesta, voidaan tarkastella opinnäytetyön varsinaista tutkimusongelmaa eli lapsiavioliittoja. Lapsiavioliitosta on kyse, jos avioliiton toinen osapuoli tai molemmat ovat alle 18-vuotiaita. Oli kyseessä tyttö tai poika, lapsiavioliitot ovat rike lapsen oikeuksia vastaan. Lähes aina lapsiavioliitossa tyttö naitetaan itseään huomattavasti vanhemmalle miehelle. Maailmalla naitetaan joka päivä yli 39 000 tyttöä lapsiavioliittoon. Lisäksi teiniraskaudet kuuluvat usein osaksi lapsiavioliittoja ja lähes 90 prosenttia kaikista teiniraskauksista tulevat lapsiavioliiton aikana. Etenkin kehitysmaissa avioliitto saattaa olla kulissi seksikaupalle, hyväksikäytölle tai jopa pakkotyölle, mutta pääsyyt lapsiavioliiton solmimiseen ovat kuitenkin sukupuolten välinen epätasa-arvoisuus sekä ääretön köyhyys.⁸⁴

Lapsiavioliitoilla on yleensä useita negatiivisia vaikutuksia lapsen ja etenkin tytön elämään. Lapsiavioliiton myötä teiniraskaudet ja lapsen saanti aikaistuu ja usein nuoren keho ei ole vielä valmis synnytykseen. Jos talouteen syntyy lapsi, koulut usein tämän seurauksena keskeytyvät.⁸⁵ Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen päätöslauselman Resolutionin (1468/2005) mukaan lapsiavioliitot rikkovat lapsien oikeuksia lapsina. Avioliitto nuorella iällä vahingoittaa lapsen psyykkistä ja fyysistä hyvinvointia. Koulut usein jäävät kesken ja näin ollen lapsen tai nuoren älyllinen ja sosiaalinen kehitys rajoittuu.⁸⁶

⁸³ HE 252/2006, 174-175.

⁸⁴ Unfpa 2018, Child marriage.

⁸⁵ Unfpa 2018, Child marriage.

⁸⁶ Resolution 1468 (2005).

Seksuaalioikeudet ovat vahvasti yhteydessä perheen perustamiseen ja avioliiton solmimiseen. Seksuaalioikeuksilla tarkoitetaan oikeuksia, jotka kattavat muun muassa kaikkien ihmisten oikeuden seksuaaliterveyteen, kehon koskemattomuuden kunnioittamiseen, kumppanin valintaan, yhteiseen tahtoon perustuviin seksuaalisiin suhteisiin tai avioliittoon sekä päättää halu-aako (ja milloin) hankkia lapsia. Seksuaalioikeuksien kannalta keskeisessä asemassa on suostumus, joka edellyttää kykyä ymmärtää seksuaalisia tekoja ja niiden seurauksia sekä toisaalta informaatiota ja valinnan mahdollisuutta. Ihmisoikeusnäkökulmasta parisuhteiden ja avioliiton sääntelyssä on kysymys seksuaalioikeuksista ja niiden toteutumisesta. Lapsiavioliitot rikkovat yksilön seksuaalioikeuksia. Lapsella ei ole ikänsä ja kehitystasonsa vuoksi kykyä tehdä vastuullisia päätöksiä tai hänen mahdollisuuttaan tehdä valintoja rajoitetaan.⁸⁷

Kasvavan maahanmuuton ja monikulttuurisuuden seurauksena eri medioissa on ollut paljon esillä tapauksia lapsiavioliitoista. Vuonna 2016 Suomi oli tilastollisesti tytöille maailman toiseksi parhain maa elää heti Ruotsin jälkeen. Lapsiavioliittojen määrää pidettiin muun muassa yhtenä mittarina. Tyttöillä on Suomessa lähtökohtaisesti hyvin asiat siitä huolimatta, että lapsiavioliitot ovat edelleen sallittuja. Vaikka alaikäisten solmimien avioliittojen määrä on vähentynyt Suomessa viimeisten 20 vuoden aikana, ei lapsiavioliittojen määrää ole kokonaan saatu lopetettua. Vuosina 1995–2014 Suomessa avioitui väestötilaston mukaan yhteensä 1 138 alaikäistä, joista valtaosa oli 17-vuotiaita.⁸⁸ Seuraavassa taulukossa tarkastellaan lapsiavioliittojen määrää Suomessa vuosina 2010-2016.

⁸⁷ Mustasaari 2014, 212-215.

⁸⁸ Vainio 2016.

Ikä Vuosi	T -15	T 16	T 17	Ikä Vuosi	P -15	P 16	P 17
2010		1	19	2010			2
2011		1	11	2011			2
2012	1	4	26	2012			10
2013		1	13	2013		3	
2014		1	13	2014			1
2015		1	12	2015			
2016		3	6	2016			3

Taulukko 1 Suomessa avioliiton solmineet; muuttujina vuosi, ikä ja sukupuoli, 2010-2016.⁸⁹

Kuten tilastokeskuksen taulukosta käy ilmi, alaikäisten avioliittoja solmitaan edelleen Suomessa oikeusministeriön poikkeusluvan turvin. Taulukon vasemmalla puolella on tyttöjen solmimat avioliitot 15,16 ja 17-vuotiaana vuosina 2010-2016. Oikealla puolella puolestaan poikien solmimat avioliitot samassa ikä- ja vuosiluokissa. Alaikäisten solmimat avioliitot ovat vähentyneet, mutta niitä solmitaan yhä edelleen. Lasten aseman kehittyessä on myös Suomessa ruvettu kehittämään ratkaisua alaikäisten avioliittojen lopettamiseen. Seuraavassa luvussa käydään läpi lapsen oikeuksia edistävää hanketta sekä lakialoitetta.

6.1 Lapsiavioliitot poliittisessa keskustelussa

Lapsen aseman parantumisen, lisääntyvän maahanmuuton sekä kansainvälisen tilanteen takia, Suomessa ollaan ajautettu siihen tilanteeseen, että lapsen oikeuksiin ja lapsiavioliittoihin puututaan yhä enemmän. Eduskunnassa tähän asiaan on kiinnitetty huomiota muun muassa lakialoitteilla⁹⁰ ja keskustelulla kirjallisten kysymysten välityksellä. Oikeusministeriössä on meneillään hanke (OM 33/41/2015), jossa arvioidaan alaikäisten avioliittoa koskevien sään-

⁸⁹ Tilastokeskus 2016.

⁹⁰ LA 8/2015 vp.

nösten uudistamista. Keskeisempänä sisältönä tarkastellaan avioliittolakeja, jonka mukaan oikeusministeriö voi erityisistä syistä antaa alle 18-vuotiaalle luvan avioitua. Kyseisen hankkeen tarkoituksena on arvioida mahdollisuuksia kehittää poikkeuslupaa sekä sitä onko poikkeusmahdollisuutta perusteltua rajoittaa asettamalla ehdoton alaikäraja avioliiton solmimiselle. Lisäksi hankkeessa selvitetään mahdolliset tarkistuspisteet alaikäisten ulkomailla solmimien avioliittojen tunnustamiseen Suomessa. Hanke lähetettiin lausuntokierrokselle syksyllä 2017 ja mahdollisesta jatkovalmistelusta päätetään lausuntakierroksen jälkeen.⁹¹

Eri poliitikot ovat vastustaneet lapsiavioliittoja ja esittäneet kirjallisia kysymyksiä asian tiimoilta. Kirjalliset kysymykset ovat poliittista keskustelua ja eduskunnassa on käytössä eräänlainen tapa pyytää kirjallisella kysymyksellä lisätietoa tai selvitystä hallituksen tai ministerin toimista. Kirjallinen kysymys on siis kansanedustajan ministerille tekemä selvityspyyntö tämän toimialaan kuuluvasta asiasta. Vastaus annetaan 21 päivän kuluessa siitä, kun kysymys on saapunut valtioneuvoston kansliaan.⁹² Seuraavassa kappaleessa käsitellään muutaman kansanedustajan näkemyksiä Suomen lapsiavioliitoista, lapsiavioliittojen lopettamisesta Suomessa, turvapaikanhakijoiden lapsiavioliitoista sekä lapsiavioliittojen estämisestä. Kansanedustajat ovat tehneet kirjallisia kysymyksiä, joihin ministeri on antanut lausuntonsa.

Eduskunnassa on käyty keskustelua lapsiavioliittojen lopettamisesta Suomessa (KK 427/2017). Keskustelua on syntynyt siitä, että lainsäädäntöä tulisi muuttaa alle 18-vuotiaiden henkilöiden avioliittojen kieltämiseksi Suomessa sekä ulkomailla solmittujen lapsiavioliittojen mitätöimiseksi. Perusteluissa vedotaan muun muassa siihen, että lapsiavioliitot merkitsevät tytöille usein koulunkäynnin keskeytymistä ja raskaaksi tuloa aivan liian nuorena ja usein lapsiavioliittojen seuraukset myös kertautuvat seuraavilla sukupolvilla: nuorten ja kouluttamattomien äitien tyttärillä on suuri riski joutua myös naimisiin nuorina ja keskeyttää opintonsa. Lapsiavioliitot ovat räikeä ihmisoikeusloukkaus ja kestävän kehityksen este ja Suomen sekä kansainvälisen yhteisön on ryhdyttävä toimiin lapsiavioliittojen lopettamiseksi. YK:n ihmisoikeusneuvosto on jo ilmoittanut kantansa, jossa vedotaan kaikkia maita kieltämään lapsiavioliitot.⁹³ Oikeusministeri vastauksessaan vetosi siihen, että ulkomailla pätevästi solmitun avioliiton tunnustamisesta säädetään avioliittolain 115 §:ssä ja lähtökohtaisesti ulkomainen avioliitto tunnustetaan, eli liiton osapuolia pidetään Suomessakin aviopuolisoina. Liitto voidaan

⁹¹ OM 049:00/2017 säädösvalmistelu. Hankkeen yhteyshenkilön lainsäädäntöneuvos Laura Määttäsen mukaan hanke on hieman viivästynyt ja aihetta koskeva arviomuistio ja lausuntakierros siirrettiin vuoteen 2018. Määttäsen mukaan lausuntokierroksen jälkeen päätetään mahdollisesta jatkovalmistelusta.

⁹² Eduskunta, kirjalliset kysymykset.

⁹³ Sarkkinen 2017, KK 427/2017 vp.

kuitenkin jättää huomiotta, jos sen pitäminen pätevänä johtaisi Suomen oikeusjärjestyksen perusteiden vastaiseen tulokseen, jolloin liitolla ei ole Suomessa mitään oikeusvaikutuksia. AL 4 §:n 2 momentin poikkeussäännöstä on pidetty tarpeellisena, jotta voitaisiin ehkäistä yksittäisissä tapauksissa aiheutuvia kohtuuttomia seurauksia. Lisäksi tilastojen mukaan alaikäisten avioliittoja koskevien hakemusten määrä on vähentynyt merkittävästi ja viime vuosina suurin osa myönteisen luvan saaneista ovat olleet 17-vuotiaita. Edellä mainitut seikat otettiin esille oikeusministerin vastauksessa kirjalliseen kysymykseen.⁹⁴

Toisessa kirjallisessa kysymyksessä aiheena oli turvapaikanhakijoiden lapsiavioliitot (KK 263/2015). Tämä piti sisällään muun muassa kysymykset: kuinka hallitus aikoo suojella alle 18-vuotiaita tyttöjä, jotka tulevat Suomeen aikuisten miesten lapsivaimoina, miten hallitus aikoo vaikuttaa siihen, että jo pakolaisleireillä ennaltaehkäistäisiin nuorten tyttöjen naittamiset ja aikooko hallitus muuttaa Suomen avioliittolakia niin, että alaikäinen ei voi mennä naimisiin edes poikkeusluvalla. Perusteluna oli, ettei Suomessa voida hyväksyä sitä, että nuoria tyttöjä oleskelee turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskuksissa huomattavasti vanhempien "kumppaniensa" kanssa, vaan näitä tyttöjä tulee suojella ja ottaa heidät turvaan. Lähi-Idässä useat tytöt joutuvat lapsimorsiamiksi ja suomalaisten näkökulmasta 12-vuotiaan tytön ja keski-ikäisen miehen avioliitto on toisin sanoen lapsenhyväksikäyttöä. Pakolaisleireiltä saatujen tietojen mukaan yhä useammat tytöt naitetaan todella nuorina ja lapsiavioliittojen määrä on siellä lisääntynyt.⁹⁵ Oikeus- ja työministerin vastauksessa todettiin, että kirjaamisviranomaisena toimivista maistraateista saatujen alustavien tietojen mukaan selvästi lapsi-ikäisen solmimia avioliittoja ei yleensä ole Suomessa tunnustettu. Kaikessa ulkomaalaisten lapsiavioliittojen tunnustamisessa Suomessa lapsen etu ja lastensuojelunäkökulma ovat avainasemassa.⁹⁶

Kolmannessa kirjallisessa kysymyksessä (KK 218/2015) otettiin kantaa lapsiavioliittojen estämisestä. Hallitukselle esitettiin kysymys siitä mihin toimenpiteisiin se aikoo ryhtyä lapsiavioliittojen estämiseksi YK:n ihmisoikeusneuvoston suosituksen mukaisesti.⁹⁷ Oikeus- ja työministeri vastasi, että laissa säädettyä poikkeussäännöstä on pidetty tarpeellisena, jotta voitaisiin ehkäistä yksittäisissä tapauksissa aiheutuvia kohtuuttomia tilanteita ja yleisimpiä tällaisia syitä ovat olleet raskaus, uskonnollinen vakaumus sekä kulttuuriset syyt. Vastauksen mukaan poikkeussääntöä on sovellettu rajoitetusti ja suurin osa myönteisen luvan saaneista on ollut 17-vuotiaita eli lähellä täysi-ikäisyyttä. Oikeusministeriössä parhaillaan arvioidaan

⁹⁴ Häkkänen 2017, KKV 427/2017 vp.

⁹⁵ Taavitsainen 2015, KK 263/2015 vp.

⁹⁶ Lindström 2015, KKV 263/2015 vp.

⁹⁷ Eloranta 2015, KK 218/2015 vp.

sitä, onko poikkeusmahdollisuutta perusteltua rajoittaa säätämällä avioliiton solmimiselle ehdoton alaikäraja.⁹⁸

6.2 Lapsiavioliitot muualla

Avioliitto ei ole kulttuurisesti yhtenäinen ilmiö ja siihen liittyy lukemattomia oikeusvaikutuksia eri oikeudenaloilta. Ulkomaisen avioliiton tunnustamista rajoittaa muun muassa se, että avioliitto voi olla ontuva, eli toisin sanoen se on pätevä vain jossakin tai joissakin maissa. Esimerkiksi joissakin maissa sallitaan moniavioisuus tai suvun järjestämät lapsi-ikäisenä solmittavat avioliitot, kun taas monissa muissa maissa ne ovat oikeusjärjestyksen perusarvojen vastaisia.⁹⁹

Kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa ja monissa kansallisissa laeissa lapsiavioliitot ovat kiellettyjä, mutta silti ne ovat sitkeä globaali ongelma. Lapsimorsiamia löytyy eri uskonnoista ympäri maailmaa aina Lähi-Idästä Latinalaiseen Amerikkaan ja Etelä-Aasiasta Eurooppaan. Maailmalla eniten lapsiavioliittoja solmitaan Nigeriassa, jossa 76 prosenttia naisista avioituu ennen kahdeksantoista vuotta.¹⁰⁰ Monet maat ovat kuitenkin parantaneet naisten ja etenkin lasten oikeuksia esimerkiksi kieltämällä lapsiavioliitot. Lapsiavioliitto kiellettiin vuonna 2017 Malawissa, Hondurasissa, Trinidadissa ja Tobagossa, El Salvadorissa sekä Guatemalassa, joka oli suuri edistys naisten ja etenkin lasten oikeuksien parantamiseksi. Lisäksi esimerkiksi Intiassa, jossa lapsiavioliitot ovat laittomia mutta yleisiä, rangaistuksia seksuaalisesta kanssakäymisestä alaikäisen vaimon kanssa kovennettiin.¹⁰¹

Maahanmuuton ja pakolaisaallon lisääntyessä Euroopan maihin on tullut useita aviopareja, joissa joko toinen tai molemmat puoliset ovat alaikäisiä. Nuorimmat ovat olleet alle 14-vuotiaita. Hyvänä esimerkkinä toimii Saksa, jossa Saksan sisäministeriön mukaan on noin 1475 avioliiton solminutta alaikäistä, joista monet ovat tulleet maahan turvapaikka-aallon myötä. Saksassa on ollut voimassa laki, jonka mukaan vain kahdeksantoistavuotiaat voivat mennä naimisiin. Kuitenkin yli 16-vuotiaat ovat voineet saada poikkeustilanteessa avioliittoluvan perheoikeuden päätöksellä. Saksan hallitus esitti lakiuudistuksen, jolla avioliiton solmimisen alaikäraja nostetaan 16 vuodesta 18 vuoteen. Uuden lain myötä viranomaiset saavat ottaa huostaan alaikäiset avioliiton solmineet tytöt ja tarpeen vaatiessa määrätä heidät eroon miehistään,

⁹⁸ Lindström 2015, KKV 218/2015 vp.

⁹⁹ Helin 2013, 168-174.

¹⁰⁰ Girls not brides 2017, Child marriage around the world.

¹⁰¹ Takkunen 2017.

vaikka liitto olisi heidän kotimaassaan solmittu laillisesti.¹⁰² 2017 kesäkuussa uutisoitiin Saksan parlamentin hyväksyneen lapsiavioliitot lopettavan lainsäädännön.¹⁰³

Myös Ruotsissa on paljastunut tapauksia, jossa monet ilman vanhempia maahan tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ovat naimisissa. Ruotsissa lapsiavioliitot kiellettiin kokonaan vuonna 2014. Hallituksen esityksestä käy ilmi, että alle 18-vuotiaan mahdollisuus avioitua erityisluvalla poistettiin. Sen lisäksi Ruotsissa pyritään rajoittamaan mahdollisuutta tunnustaa ulkomaalaiset pakko- tai lapsiavioliitot, jos edes jommallakummalla osapuolista on kytkös Ruotsiin. Ainoastaan erityisistä syistä voidaan lain mukaan alaikäisenä ulkomailla solmitut liitot hyväksyä.¹⁰⁴ Vaikka Ruotsissa lapsiavioliitot ovat kiellettyjä, on useissa tapauksissa annettu alaikäisen turvapaikanhakijan asua puolisonsa kanssa. Ainoastaan Göteborgissa puoliset sijoitetaan asumaan erilleen, jos toinen osapuoli on alaikäinen. Ruotsin lapsiasiamies on kommentoinut lapsiavioliitto-ilmiötä hyväksymättömäksi. Lapsiasiavaltuutetun mukaan Ruotsissa tarvitaan selkeät ohjeet siitä, miten lapsiavioliittokieltoa tulisi käytännössä valvoa. Lastensuojelun tulisi olla lähtökohtaisesti ensisijainen asia ja alaikäisiä ei tulisi sijoittaa asumaan yhdessä puolisoidensa kanssa.¹⁰⁵

6.3 Toimenpiteet lapsen aseman ja oikeuksien toteutumiselle

YK:n ihmisoikeusneuvosto on antanut päätöksen, jossa se kehottaa jäsenvaltioiden ryhtyvän toimenpiteisiin lapsiavioliittojen kieltämiseksi. Ihmisoikeusjärjestöt ovat jo pitkään kritisoineet Suomessa poikkeuslupan turvin solmittavia alaikäisten avioliittoja. Vaikka lain mukaan alaikäisenä avioliiton solmiminen ei ole sallittua, oikeusministeriö voi siihen erityisistä syistä myöntää poikkeuslupan. Myös Suomen lapsiasiavaltuutettu on esittänyt, ettei Suomen valtio myöntäisi lapsille poikkeuslupia mennä avioliittoon. Loppuvuodesta 2015 kehitettiin hanke, jonka seurauksena voitaisiin tulevaisuudessa lopettaa poikkeuslupan turvin solmittavat avioliitot ja näin Suomessa ei olisi mahdollista solmia lapsiavioliittoja.¹⁰⁶

Jotta lapsen oikeuksia toteutetaan ja saadaan lapsiavioliitot ehkäistyä, muutoksen pitää tapahtua monilla yhteiskunnan tasoilla. Lainsäädännön pitäisi suojella lapsia ja etenkin tyttöjä avioliitolta. Lakien säätäminen ei pelkästään riitä, vaan lakien toteuttamista pitäisi myös valvoa ja lain rikkomisesta tulisi seurata rangaistus. Esimerkiksi Bangladeshissa lapsiavioliitot ovat monia vuosia olleet lailla kiellettyjä, mutta siitä huolimatta Bangladeshissa 66 prosenttia

¹⁰² MTV 2017.

¹⁰³ The Local 2017.

¹⁰⁴ Proposition 2013/14:208

¹⁰⁵ STT-TT 2016 kts. Sjövall 2016.

¹⁰⁶ MTV 24.07.2015.

solmii avioliiton ennen 18-vuotissyntymäpäivää. Lapsiavioliittojen ehkäisyssä oleellista on pannaan tyttöjen koulutukseen sekä verkostoitumiseen. Tytöt tarvitsevat roolimalleja ja heidän tulisi nähdä ja myös saada esimerkkejä koulutetuista ja itsenäisistä naisista. Lapsena avioliiton solminut tyttö jättää usein koulut kesken, jonka seurauksena kontaktit saman ikäisiin lapsiin jäävät luomatta. Pahimmillaan se merkitsee yhteiskunnasta syrjäytymistä sekä yksinäisyyden kierrettä. Hyvän naisopettajan luoma esimerkki sekä kouluiässä solmitut suhteet voivat ehkäistä liian varhaista avioliittoa ja sen tuomia vaikutuksia.¹⁰⁷

Girls Not Brides kansalaisjärjestö listaa erilaisia keinoja ehkäistä lapsiavioliittoja maailmalla. Kansainvälisten ihmisoikeusnormien mukaisesti, kahdeksantoistavuoden tulisi olla avioliiton vähimmäisikä jokaisessa valtiossa. Lapsilla ei tulisi olla mahdollisuutta mennä naimisiin alaikäisenä, sillä esimerkiksi äänioikeus ja mahdollisuus solmia sopimuksia saavutetaan vasta täysi-ikäisenä. Vähimmäisikä avioliitoissa auttaa myös varmistamaan, että henkilöt voivat antaa vapaan ja täyden suostumuksensa avioliittoon ja samalla ymmärtävät avioliiton oikeusvaikutukset. Vaikka monissa maissa lainsäädäntö kieltää jo lapsiavioliitot, ei lakia saada valvottua tuloksellisesti. Valtioiden tulisi löytää resursseja lakien toimeenpanojen täyttämiseksi. Lapsiavioliittojen lopettaminen vaatii työtä kaikilla sektoreilla ja tasoilla. Ehkäisemiseksi tarvittaisiin kohdennettuja investointeja sekä kansainvälisiä rahoittajia, sillä tällä hetkellä käytävissä oleva rahoitus ei järjestön mukaan ole läheskään tarpeeksi suuri ehkäisemään lasten avioliittoja maailmanlaajuisesti.¹⁰⁸

Kansainvälinen järjestö Unicef toimii lasten oikeuksien puolesta ja sen tavoitteena on lasten perustarpeiden tyydyttäminen. Unicefin mukaan lapsiavioliitot ovat vaikeita estää, mutta vahingollisesta perinteestä voidaan päästä eroon. Taloudelliset ja sosiaaliset paineet avioliittojen solmimiselle voivat olla hyvin korkeat, mutta vaikuttamalla asenteisiin sekä luomalla lapsia suojeleva lainsäädäntö voidaan tässä onnistua. Ennen kaikkea tulisi korostaa naisten ihmisoikeuksia, tasa-arvoa, oikeutta koulutukseen ja vapauteen hyväksikäytöltä. Myös lasten tietoisuutta heidän oikeuksistaan tulisi lisätä. Koska koulutetut tytöt menevät harvinkin liian nuorena naimisiin, tulisi erityisesti tyttöjä vahvistaa tasa-arvoisen ja laadukkaan koulutuksen kautta. Muiden järjestön ohella Unicef pitää tärkeänä uuden lainsäädännön luomisen, joka määrittelee avioliiton alaikärajan 18 vuoteen sekä tytöille että pojille.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Korhonen 2014.

¹⁰⁸ Girls not brides 2017, Child marriage around the world.

¹⁰⁹ Unicef.

Plan International, yksi suurimmista ja vanhimmista lastenoikeusjärjestöistä, perustettiin vuonna 1937. Sen tavoitteena on saada oikeudenmukainen maailma, jossa kaikkien lasten oikeudet ja tasa-arvo toteutuvat. Plan mukaan tämä sukupolvi voisi lopettaa lapsiavioliitot, sillä haitallisen perinteen lopettamisesta vallitsee jo laaja ja kasvava kansainvälinen yksimielisyys. Koska lainsäätäjät tunnistavat lapsiavioliiton vakavaksi ihmisoikeusrikkomukseksi, kehityksen esteeksi ja myös kansanterveydelliseksi kysymykseksi, ongelmaksi ei synny lainsäädäntöön puuttuminen vaan sen valvominen ja toimeenpaneminen. Lapsiavioliittojen lopettamiseksi tulisi Plan:in mukaan valistaa paikallisyhteisöjä perinteen haitallisuudesta sekä auttaa luomaan yhteisöihin ja kouluun mekanismeja, joiden avulla tapaukset saadaan tietoisiksi ja ilmoitettua poliisille. Lisäksi tulisi varmistaa, että yhteisöjen tytöt käyvät kouluja ja menestyvät koulussa riittävän hyvin, jotta vanhemmat ymmärtävät koulutuksen arvon ja antavat myös tyttöjen kouluttautua.¹¹⁰ Lastenoikeusjärjestö Plan aloitteesta YK:n kansainvälistä tyttöjen päivää vietetään vuosittain 11.10. ja sen tarkoituksena on muistuttaa syrjinnästä, jota tytöt kohtaavat kaikkialla maailmassa ikänsä ja sukupuolensa takia. Tyttöjen päivän tarkoituksena on kiinnittää huomiota tyttöjen asemaan ja oikeuksiin maailmanlaajuisesti.¹¹¹

6.4 Oikeustapaus

Korkein hallinto-oikeus on ottanut ennakkoratkaisussaan (KHO: 2005:87) kantaa ulkomaalaisen oleskelulupahakemukseen, jossa tarkasteltiin samalla lapsena solmittua avioliittoa sekä lapsen etua. Oikeustapauksessa henkilö A oli hakenut oleskelulupaa perhesiteen perusteella Suomeen. A oli solminut avioliiton Syyriassa 15-vuotiaan B serkkunsa kanssa, joka oli asunut Suomessa vuodesta 1996 asti. Ulkomaalaisvirasto hylkäsi oleskelulupahakemuksen, mutta Rovaniemen hallinto-oikeus kumosi tämän ulkomaalaisviraston päätöksen ja palautti sen virastolle uudelleen käsiteltäväksi. Syyksi hallinto-oikeus katsoi, ettei oleskeluluvan myöntäminen asianomaisten kulttuuri ja uskonto huomioon ottaen ollut vastoin ulkomaalaislain 6 §:ssä tarkoitettua lapsen etua.¹¹²

Ulkomaalaisvirasto sai valitusluvan korkeimpaan hallinto-oikeuteen, joka kumosi Rovaniemen hallinto-oikeuden päätöksen ja saattoi ulkomaalaisviraston päätöksen voimaan. Korkein hallinto-oikeus katsoi päätöksessään, ettei B ollut alaikäisyyden johdosta voinut antaa täyttä suostumusta avioliitolle. Vaikka jossain valtioissa on mahdollista solmia avioliitto alaikäisenä,

¹¹⁰ Plan 2014.

¹¹¹ Plan 2014.

¹¹² KHO: 2005:87, 2306/3/05.

ei voida olettaa, että tällaisten avioliittojen perusteella tulisi asianomaisille myöntää oleskelulupa Suomeen. Korkein hallinto-oikeus katsoi, ettei oleskeluluvan myöntämistä pidetty lapsen edun mukaisena.¹¹³

Asian aikaisemmassa käsittelyssä, ulkomaalaisvirasto oli hylännyt päätöksellään A:n oleskelulupahakemuksen. Asiassa sovellettiin muun muassa ulkomaalaislain, avioliittolain, kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen sekä kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamisesta tehdyn sopimuksen säännöksiä. B, joka oli asunut Suomessa vuodesta 1996, oli 15-vuotias avioituessaan serkkunsa kanssa vuonna 2004. Hänellä ei ollut oikeusministeriön antamaa lupaa mennä avioliittoon. Avioliitto oli sen solmimismaassa Syyriassa pätevä, joka tarkoittaa avioliittolain 115 §:n mukaan lähtökohtaisesti sitä, että avioliitto on pätevä myös Suomessa. Kuitenkin avioliittolain 4 §:n mukaan Suomessa avioliiton solmimiselle yleinen vähimmäisikä on 18 vuotta. Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevassa rikoslain 20 luvun 6 §:ssä alle 16-vuotiaista pidetään lapsena. Edellä mainittujen perusteiden nojalla avioliiton katsottiin olevan vastoin Suomen oikeusjärjestystä. Koska avioliitto oli Suomen oikeusjärjestyksen vastainen, ei hakijan katsottu olevan Suomessa asuvan henkilö B:n perheenjäsen (ordre public periaatteen soveltaminen). Ulkomaalaislain 114 § määrittelee, että oleskelulupa myönnetään perhesiteen perusteella pakolaisen, suojelun tarpeen perusteella oleskeluluvan saaneen tai tilapäistä suojelua saaneen ulkomaalaisen perheenjäsenelle.¹¹⁴

7 Lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanon toteutuminen Suomessa

Lapsen oikeuksien yleissopimus hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa vuonna 1989 ja se tuli Suomessa voimaan vuonna 1991. Ratifioidessaan ihmisoikeussopimuksen valtiolle syntyy velvollisuus täytäntöönpanna se. Sopimuksen täytäntöönpano voi olla työlästä, sillä se edellyttää lukuisia toimenpiteitä, ammattilaisten kouluttamista sopimuksen huomioon ottamiseen ja soveltamiseen sekä tiedottamista kaikille, joita se koskee. Koska täytäntöönpanon laiminlyönnistä ei seuraa erillistä sanktioita, sopimuksen voimaansaattamiselle ei anneta suurta prioriteettia. Esimerkiksi Suomessa LOS ei ole yhtä tunnettu kuin ihmisoikeusyleissopimukset, vaikka lapsiasiavaltuutettu ja eduskunnan oikeusasiamies ovat pitäneet sopimusta tärkeänä.¹¹⁵

Suomessa ei ole järjestetty kansallisella tasolla systemaattista seuranta sopimuksen täytäntöönpanon toteutumisesta ja etenemisestä. Hallitus teki toisaalta vuonna 2004 eduskunnalle esityksen lapsiasiavaltuutetusta, jossa ehdotettiin säädettäväksi laki lapsiasiavaltuutetusta

¹¹³ KHO: 2005:87, 2306/3/05.

¹¹⁴ KHO: 2005:87, 2306/3/05.

¹¹⁵ Hakalehto 2017, 490. Kts. Nieminen 2013, 371.

lasten aseman ja oikeuksien vahvistamiseksi yhteiskunnassa.¹¹⁶ Laki lapsiasiavaltuutetusta (1221/2004) tuli Suomessa voimaan 1. tammikuuta 2015. Lapsiasiavaltuutetun tehtävä on arvioida ja edistää lasten oikeuksien toteutumista. Lisäksi laki määrittelee lapsiasiavaltuutetun itsenäiseksi ja riippumattomaksi viranomaiseksi, joka ottaa lasten aseman ja oikeudet huomioon lainsäädännössä ja yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Valtuutettu toimii oikeusministeriön yhteydessä ja nimittämisestä säädetään valtioneuvoston asetuksella. Lain mukaan lapsiasiavaltuutetun tehtävä on edistää lapsen edun ja oikeuksien toteutumista, seurata lainsäädäntöä ja yhteiskunnallista päätöksentekoa sekä arvioida niiden vaikutuksia lasten hyvinvointiin. Valtuutetun tehtävänä on lisäksi pitää yhteyksiä lapsiin ja nuoriin ja välittää heiltä saamaansa tietoa päätöksentekoon, kehittää yhteistyömuotoja eri toimijoiden välille, välittää lapsia koskevaa tietoa lapsille, lasten parissa työskenteleville ja viranomaisille sekä edistää eri tavoin YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen toteutumista.¹¹⁷

Lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanon seuranta on tällä hetkellä jäänyt sopimukseen sisältyvän määräaikaishavainnointin ja YK:n lapsen oikeuksien komitean antamien päätelmien ja suositusten varaan. Sopimukseen sisältyy niin sanottu valvontajärjestelmä, joka velvoittaa valtiot antamaan komitealle määräajoin (noin viiden vuoden välein) raportin toiminnastaan sopimuksen sisältämien oikeuksien käytännön toteuttamisesta. Raportissa valtio kertoo ne toimenpiteet, joihin se on ryhtynyt lapsen oikeuksien edistämiseksi. Komitea käsittelee raportteja istunnoissaan, jonka jälkeen se antaa valtiolle päätelmänsä ja ehdottaa valtiolle toimenpiteet, joilla sopimuksessa turvatut oikeudet voitaisiin turvata paremmin. Komitean valtiolle antamilla huomautuksilla ja suosituksilla on lähinnä tarkoitus tehostaa sopimuksen täytäntöönpanoa tulevaisuudessa. Tavoitteen toteutuminen riippuu pitkälti valtion suhtautumisesta ihmisoikeussopimukseen ja erityisesti lasten oikeuksien painoarvon antamiselle yhteiskunnassa.¹¹⁸

Komitea on lähes jokaisella kommentointikerrallaan esittänyt huolensa siitä, ettei Suomessa ole ymmärretty LOS 3 artiklan lapsen edun ensisijaisuuden merkitystä eikä periaatetta ole pantu täytäntöön lainsäädäntötyössä tai lainkäytössä. Lapsen edun ensisijaisuuden toteuttaminen edellyttää komitean mukaan kaikkien lapsiin suorasti tai epäsuorasti liittyvien toimien ja päätösten lapsivaikutusten arviointia. Kysymys on sekä lapsen edun etusijalle asettamisesta

¹¹⁶ HE 163/2004.

¹¹⁷ Lapsiasia.

¹¹⁸ Hakalehto 2017, 491. Kts. myös YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti No. 5. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleiset täytäntöönpanotoimenpiteet (CRC/GC/2003).

kaikissa yksittäisissä lapsia koskevissa päätöksissä, että jatkuvasta lapsivaikutusten arvioinnista päätösten ja toimien tasolla.¹¹⁹ Suomessa on komitean mukaan usein ymmärretty lasten osallistumisoikeus myös liian kapeasti ja se on liitetty lähinnä lapsen kuulemiseen häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa. LOS 12 artiklan mukaan jokaisella lapsella, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, on oikeus ilmaista vapaasti oma näkemyksensä kaikissa häntä koskettavissa asioissa. Komitean mukaan tilanteissa, joissa lapsia kuullaan, kuuleminen saattaa jäädä irralliseksi eikä lasten näkemyksiä oteta vakavasti huomioon päätöksenteossa.¹²⁰

Sopimuksen yleisperiaatteelle lapsen edun ensisijaisuudesta ei löydy myöskään selkeää vastinetta Suomen perustuslain perusoikeussäännöksessä. Vaikka lapsen etu käsitteenä esiintyy melko laajasti tänä päivänä kansallisessa lapsilainsäädännössä, sen tulkinta lasten oikeuksien sopimuksen mukaisesti ei läheskään aina toteudu. Lainvalmisteluasiakirjoissa käsitteen sisältöä ja tulkintaa avataan hyvin suppeasti ja lapsen etua käsitellään pääsääntöisesti vain kyseessä olevan säädöksen näkökulmasta. Se, että lapsen edun arvioinnin tulee olla kokonaisvaltaista, jää usein huomioon ottamatta. Lapsen edun huomioon ottaminen LOS:in edellyttämällä tavalla voisi vahvistua, jos se otettaisiin hallitsevaksi periaatteeksi kaikessa lapsia koskevan sääntelyn täytäntöönpanossa. Lapsen oikeuksista säädettäessä lakiin tulisi sisällyttää erillinen säännös lapsen edun ensisijaisuudesta. Lisäksi lapsiystävällisempää lainsäädäntöä ja oikeudenkäyttöä lisäisi lapsen edun ensisijaisuuden sisällyttäminen perustuslain perusoikeuksiin.¹²¹

Komitea on myös huolissaan siitä, että nuoruusiässä sukupuolten välinen epätasa-arvo korostuu. Tyttöihin kohdistuva syrjintä, epätasa-arvoisuus ja stereotypiat usein voimistuvat ja johtavat heidän oikeuksiensa vakavampiin loukkauksiin. Näitä loukkauksia ovat muun muassa lapsi- ja pakkoavioliitot, varhaiset raskaudet, sukupuolielinten silpominen, sukupuoleen perustuva ruumiillinen, henkinen ja seksuaalinen väkivalta, hyväksikäyttö, riisto ja ihmiskauppa. Kulttuuriset normit, joiden mukaan tytöt ovat alempi-arvoisia lisäävät sen todennäköisyyttä, että tytöt suljetaan kotiin. Tällöin he jäävät vaille pääsyä toisen ja kolmannen asteen koulutukseen, heillä on rajalliset mahdollisuudet vapaa-aikaan ja he hoitavat raskaita kotitöitä ja ovat vastuussa lastenhoidosta. Valtioiden tulisi komitean mukaan investoida ennakoiviin toi-

¹¹⁹ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti No. 14. Lapsen oikeus saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (CRC/C/GC/14).

¹²⁰ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti No. 12. Lapsen oikeus tulla kuulluksi. (CRC/C/GC/12).

¹²¹ Helander 2018, 141-142.

menpiteisiin tyttöjen edun edistämiseksi sekä muiden haitallisten sukupuolinormien ja stereotyyppien kyseenalaistamiseksi. Ennen kaikkea tulisi säätää lakeja ja vaikuttaa poliittikkoihin, jotta tytöille voitaisiin taata yhdenvertaiset oikeudet poikien kanssa. Lisäksi lapsen oikeuksien komitea on nostanut Suomea koskevissa loppupäätelmissään lapsiin kohdistuvan väkivallan ja seksuaalisen hyväksikäytön yhtenä suurimmista esteistä lapsen oikeuksien täysimääräiselle toteutumiselle. Komitea kehottaa Suomea mm. suorittamaan toimia, joilla kannustetaan ilmoittamaan lapsen hyväksikäytöstä ja asettamaan syylliset henkilöt syytteeseen sekä väkivallan uhriksi joutuneiden lasten hoidon järjestämiseksi.¹²²

8 Yhteenveto

Lapsiavioliitto on ilmiönä uskonnollinen ja kulttuurinen, mutta länsimainen demokratia ei sitä hyväksy. Perus- ja ihmisoikeuksien, kansainvälisten sopimusten, lapsen oikeuksien sopimuksen sekä kansallisen lainsäädännön mukaan kaikille lapsille kuuluu terveyden, koulutuksen, tasa-arvon ja turvan takaaminen. Kaikissa lapsiin liittyvissä toimissa lapsen etu, lapsen näkemyksen huomioonottaminen ja lapsen suojelu tulee olla etusijalla.

Suomen lainsäädännössä lapset ovat aikuisiin nähden yhdenvertaisia kansalaisia, ilman äänioikeutta. Täytettyään 18 vuotta lapsista tulee täysivaltaisia ja vanhempien ensisijainen vastuu päättyy. Alle 18-vuotiaat ovat vajaavaltaisia eli eivät pysty solmimaan sopimuksia ja heiltä rajoitetaan myös lainsäädännössä esimerkiksi alkoholin ostaminen. Suomen lainsäädännössä on tällä hetkellä ristiriitaista se, että lapsilta rajoitetaan heidän kehitykselleen ja terveydelleen haitallinen toiminta, mutta lapsiavioliittoja ei luokitella siihen. Vaikka avioliittolain mukaan avioliittoon ei saa mennä alle 18-vuotias, voi oikeusministeriö kuitenkin antaa erityisistä syistä kahdeksantoista vuotta nuoremmalle luvan mennä avioliittoon. Lähes kaikki kansainväliset sopimukset ja ihmisoikeusjärjestöt ovat sitä mieltä, että avioliitolla tulisi olla vähimmäiskäraja, sillä lapsiavioliitto on räikeä ihmisoikeusloukkaus lapsen oikeuksia vastaan. Suomi on ratifioinut kyseiset sopimukset, mutta lapsen oikeudet ovat silti melko tuntematon käsite.

Opinnäytetyön alussa tutkimusongelma kiteytettiin kysymykseen: Mitä toimenpiteitä tai lainsäädäntöjä tarvitaan lapsen perus- ja ihmisoikeuksia loukkaavien lapsiavioliittojen ehkäisemiseksi? Opinnäytetyötä toteuttaessa ilmeni, että muualla maailmassa lapsiavioliitot ovat vielä yleisempiä kuin Suomessa. Lainsäädäntö ei kuitenkaan ole lähtökohtaisesti ongelma, sillä useiden maiden laeissa avioliiton vähimmäisikä on kahdeksantoista vuotta. Lakeja ei kui-

¹²² YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 20 (2016). Lapsen oikeuksien täytäntöönpanosta nuoruusiässä. (CRC/C/GC/20).

tenkaan noudateta ja ongelmaksi on noussut lähinnä niiden puutteellinen valvominen ja rangaistusten antaminen. Yhdysvaltoja lukuun ottamatta kaikki valtiot ovat allekirjoittaneet lapsen oikeuksien sopimuksen, mutta sopimuksen täytäntöönpano ja valvonta sopijavaltioissa ovat käytännössä sopimuspuolten omien ratkaisujen varassa. Kyseessä on huono täytäntöönpanomekanismi, jolla on juridinen sitovuus, mutta sen toteutumisessa on lähinnä vain moraalinen arvo. Suomen lainsäädännössä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä (myös törkeä muoto) tuomitaan, jos tekee lapselle hänen ruumiillista koskemattomuutta loukkaavan seksuaaliteon. Lapsiavioliittojen ehkäisemiseksi pitäisi kehittää toimenpiteitä, joilla parannettaisiin lapsien oikeuksien toteutumista esimerkiksi rankaisemalla henkilöitä, jotka solmivat avioliiton alaikäisen kanssa. Lapsiavioliiton uhreille pitäisi myös järjestää erilaisia tukipalveluja, joilla turvataan lapsen kasvu ja kehitys.

Ensisijaisesti tulisi kiinnittää huomiota lapsen omaan näkemykseen lapsiavioliitosta. Selvästi lapsen ja huomattavasti vanhemman aikuisen solmimaa avioliittoa ei pidetä hyväksyttävänä lainsäädännön, lapsen oikeuksien tai lapsen edun näkökulmasta. Lapsiavioliittoja tarkasteltaessa tulee kuitenkin kiinnittää huomiota kokonaiskuvaan, sillä esimerkiksi tilanteessa jossa molemmat osapuolet ovat iältään ja kehitykseltään samalla tasolla voidaan avioliittoa pitää hyväksyttävämpänä kuin tilanteessa jossa ikäero on huomattavasti suurempi. Kun tehdään lapsiin liittyviä päätöksiä, tulee arvioida niiden myönteisiä ja kielteisiä vaikutuksia lapsen kehitykseen ja hyvinvointiin. Tarkastelussa tulee kiinnittää huomiota etenkin lapsen oikeuksien sopimukseen ja siinä turvattuihin oikeuksiin.

Yksi tärkeimmistä asioista lapsiavioliittojen ehkäisemiseksi on parantaa tyttöjen koulutusta. Hyvänä esimerkkinä toimii vuonna 2014 Nobelin rauhanpalkinnon saanut 17-vuotias pakistani-lainen tyttö, joka näki tyttöjen kouluttamisen tärkeyden kehitysmaissa. Kouluttamisen myötä tyttöjen yleistietoisuus omista oikeuksistaan lisääntyy ja tätä kautta pystytään vähentämään pakko- ja etenkin lapsiavioliittoja. Lapsiavioliitot ovat lähtökohtaisesti olleet kulttuurinen ja uskonnollinen tabu. Monissa kulttuureissa lapsiavioliitot ovat sallittuja, sillä lapsia ja naisia pidetään lähinnä miesten palvelijoina. Koulutuksen myötä lapset ja nuoret tulisivat tietoisiksi omista oikeuksistaan ja sitä kautta heille annettaisiin mahdollisuus päättää esimerkiksi omasta kehostaan.

Miksei lapsia sitten suojella? Kysymys herättää ristiriitaisia tunteita, sillä esimerkiksi Suomessa on säädetty lakeja ja sitä kautta parannettu lapsen asemaa lainsäädännössä. Lapsen oikeudet ovat Suomessa hyvällä tasolla, mutta tästä huolimatta lapsiavioliitot ovat mahdollisia. Tämä mahdollisuus on loukkaus lapsen oikeuksia vastaan, vaikka nykypäivänä poikkeuslupa myönnetään hyvin harvoin. Uskonnolliset ja kulttuuriset syyt eivät oikeuta sortamaan lapsen oikeuksia.

Lähteet

Kirjallisuus ja artikkelit

Aer, J. 2013. Lastensuojelu-oikeus. Sanoma Pro Oy. Helsinki.

Hakalehto, S. 2017. ”The principle is not adequately understood” - Lapsen oikeuksien komitean Suomelle antamasta palautteesta. Oikeus 2017. Sivut 490-498.

Hakalehto, S. 2016. Lapsen oikeuksien sopimuksen lapsikäsityksestä. Lakimies 7-8/2016 s. 1187-1198.

Hakalehto, S. 2016. Johdatus lapsen oikeuksiin lastensuojelussa. Toivonen, V. Araneva, M. Helander, M. Koulu, S. Murto, L. Nyrhinen, A. Pollari, K. Saastamoinen, K. Salminen, K. Sormunen, M. Tolonen, H. Teoksessa Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Kauppakamari. Helsinki.

Hakalehto-Wainio, S. 2013. Muuttuva sosiaalioikeus. Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki.

Hakalehto-Wainio, S. 2011. Lasten oikeudet lapsen oikeuksien sopimuksessa. Defensor Legis N: o 4/2011.

Hallberg, P. 2011. Perusoikeusjärjestelmä. Hallberg, P. Karapuu, H. Ojanen, T. Scheinin, M. Tuori, K. Viljanen, V. Teoksessa Perusoikeudet. WSOYpro. Helsinki.

Hirvelä, P. Heikkilä, S. 2017. Ihmisoikeudet. Käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. Alma Talent. Helsinki.

Helander, M. 2018. Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle.

Helin, M. 2013. Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus. Talentum. Helsinki.

Husa, J. 2008. Kirjallisen työn lähtökohdat. Husa, J., Mutanen, A., Pohjanen, T. Teoksessa Kirjoitetaan juridiikkaa. Helsinki. Talentum.

Kangas, U. 2013. Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. Talentum. Helsinki.

Kangas, U. 2010. Rekisteröidyt parisuhteet. Aarnio, A. Teoksessa Perhevarallisuus-oikeus. Talentum. Helsinki.

Mahkonen, S. 2010. Lastensuojelu ja laki. Edita. Helsinki.

Mikkola, T. 2009. Kansainvälinen avioliitto- ja jäämistöoikeus. WSOYpro. Helsinki.

Mustasaari, S. 2014. Narkotikkisista tyttöjä ja neitsythyökkäjä - ”Normaalius” nuorten seksuaalioikeuksien määrittäjänä. Hakalehto-Wainio, S. Nieminen, S. Teoksessa Lapsioikeus murroksessa. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki.

Nieminen, L. 2013. Perus- ja ihmisoikeudet ja perhe. Talentum. Helsinki.

Ojanen, T. 2016. EU-oikeuden perusteita. Edita. Helsinki.

Ojanen, T. ja Scheinin, M. 2011. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja Suomen perusoikeusjärjestelmä. Hallberg, P. Karapuu, H. Ojanen, T. Scheinin, M. Tuori, K. Viljanen, V. Teoksessa Perusoikeudet. WSOYpro. Helsinki.

Ojala, T. 2012. Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset. Edita. Helsinki.

- Pajulammi, H. 2014. Lapsi, oikeus ja osallisuus. Talentum. Helsinki.
- Räty, T. 2015. Lastensuojelulaki - käytäntö ja soveltaminen. Edita. Helsinki.
- Saraviita, I. 2011. Perustuslaki. Talentum. Helsinki.
- Saraviita, I. 2005. Suomalainen perusoikeusjärjestelmä. Talentum. Helsinki.
- Sormunen, M. 2016. Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Kauppakamari. Helsinki.
- Taskinen, S. 2007. Lastensuojelulaki (417/2007): soveltamisopas. Stakes. Helsinki.
- Toivonen, V. 2017. Lapsen oikeudet ja oikeusturva. Alma Talent. Helsinki.
- Unicef Suomi. 2011. Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja. Edita Prima Oy. Helsinki.

Virallislähteet

Euroopan unionin perusoikeuskirja (2007/C 303/01).

Euroopan ihmisoikeussopimus (Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi) sellaisena kuin se on muutettuna yhdennellätoista pöytäkirjalla (63/1999).

General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1) CRC/C/GC/14.

HE 62/1986 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi avioliittolain sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

HE 309/1993. Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 6/1997. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi.

HE 163/2004. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsiasiavaltuutetusta.

HE 252/2006. Hallituksen esitys eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräksi siihen liittyviksi lakeiksi.

HE 49/2008 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle elatustukilaiksi ja eräksi siihen liittyviksi lakeiksi.

HE 74/2012 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan hyväksymisestä ja laiksi pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta.

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (8/1976).

KK 218/2015 vp. Eloranta, E. Kirjallinen kysymys lapsiavioliittojen estämiseksi.

KK 427/2017 vp. Sarkkinen, H. Kirjallinen kysymys lapsiavioliittojen lopettamisesta Suomessa.

KK 263/2015 vp. Taavitsainen, S. Kirjallinen kysymys turvapaikanhakijoiden lapsiavioliitoista.

KKV 427/2017 vp. Häkkänen, A. Vastaus kirjalliseen kysymykseen lapsiavioliittojen lopettamisesta Suomessa.

KKV 218/2015 vp. Lindström, J. Vastaus kirjalliseen kysymykseen lapsiavioliittojen estämisestä.

KKV 263/2015 vp. Lindström, J. Vastaus kirjalliseen kysymykseen turvapaikanhakijoiden lapsiavioliitoista.

LA 8/2015 vp. Tuppurainen, T. Lakialoite laiksi avioliittolain 4 §:n 2 momentin kumoamisesta.

Lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59-60/1991).

OM 049:00/2017. Oikeusministeriön hanke. Alaikäisen avioliittoa koskevien säännösten arviointi.

Proposition 2013/14: 208. Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap samt tillträde till Europarådets konvention om våld mot kvinnor.

Resolution 1468 (2005). Forced marriages and child marriages.

Suostumusta avioliittoon, vähimmäisavioikää ja avioliittojen kirjaamista koskeva yleissopimus (50/1964).

YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti No. 5. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleiset täytäntöönpanotoimenpiteet (CRC/GC/2003).

YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti No. 12. Lapsen oikeus tulla kuulluksi. (CRC/C/GC/12).

YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti No. 14. Lapsen oikeus saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (CRC/C/GC/14).

YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 20 (2016). Lapsen oikeuksien täytäntöönpanosta nuoruusiässä. (CRC/C/GC/20).

Muut lähteet

Eduskunta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuim. Viitattu 2.1.2018.

<https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/kirjasto/aineistot/kv-jarjestot/euroopan-neuvosto/Sivut/Euroopan-ihmisoikeustuomioistuin.aspx>

Eduskunta. Kirjalliset kysymykset. Viitattu 22.1.2018.

<https://www.eduskunta.fi/FI/lakiensaaminen/valtiopaivaasiat/Sivut/Kirjalliset-kysymykset.aspx>

Eduskunta. Oikeusjärjestyksestä, säädöksistä ja säädöshierarkiasta. Viitattu 15.1.2018.

https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/kotimaiset-oikeuslahteet/Sivut/Lainsaadanto.aspx

Girls not brides. 2017. Child marriage around the world. Viitattu 10.1.2018.

<https://www.girlsnotbrides.org/where-does-it-happen/>

Ihmisoikeudet. Istanbulin sopimus. Viitattu 4.1.2018.

<http://www.ihmisoikeudet.net/opi-ihmisoikeuksista/ihmisoikeusjarjestelma/alueelliset-ihmisoikeusjarjestelmat/istanbulin-sopimus/>

Korhonen, E. 29.10.2014. Maailma.net. Tytöt eivät ole vaimoja - vaan tulevaisuuden päättäjiä. Viitattu 15.1.2018.

<http://www.maailma.net/nakokulmat/tytot-eivat-ole-vaimoja-vaan-tulevaisuuden-paattajia>

Lainkirjoittajan opas. Perusoikeudet lainkohdittain. Finlex. Viitattu 26.1.2018.

<http://lainkirjoittaja.finlex.fi/4-perusoikeudet/4-2/#jakso-4-2-5>

Lapsen oikeudet. Lapsen oikeuksien sopimus. Sopimuksen yleisperiaatteet. Viitattu 2.1.2018.

<https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus/sopimuksen-yleisperiaatteet/>

Lapsiasia. Lapsiasiavaltuutettu. Viitattu 11.1.2018.

<http://www.lapsiasia.fi/lapsiasiavaltuutettu/>

Lapsiasia. Lapsiasianeuvottelukunta valtuutetun tukena. Viitattu 15.1.2018.

<http://www.lapsiasia.fi/lapsiasiavaltuutettu/neuvottelukunta/>

MTV-uutiset. 24.07.2015. Lapsiasiavaltuutettu haluaa kieltää lapsiavioliitot - Suomessa useita tapauksia. Viitattu 15.1.2018.

<https://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/lapsiasiavaltuutettu-lasten-avioliitot-kiellet-tava/5237410#gs.hQofsvM>

MTV-uutiset. 5.4.2017. Saksassa yli tuhat lapsivaimoa - hallitus haluaa kieltää avioliitot ala-ikäisiltä. Viitattu 17.1.2018.

<https://www.mtv.fi/uutiset/ulkomaat/artikkeli/saksassa-yli-tuhat-lapsivaimoa-hallitus-haluaa-kieltaa-avioliitot-alaikaisilta/6378562#gs.QRcEYC4>

Plan. 10.3.2014. Liian nuori naimisiin - lapsiavioliitot uhka tytöille. Viitattu 17.1.2018.

<https://plan.fi/liian-nuori-naimisiin-lapsiavioliitot-uhka-tytoille>

Sjövall, J. 18.1.2016. Sveriges Radio. Rättsläget är oklart kring ensamkommande barn som är gifta. Viitattu 17.1.2018.

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6347633>

STT-TT. 18.1.2016. Iltalehti. Ruotsissa paljastui: Monet alaikäiset turvapaikanhakijat ovat naimisissa. Viitattu 17.1.2018.

http://www.iltalehti.fi/ulkomaat/2016011820976966_ul.shtml

Takkunen, J. 28.12.2017. Yle. Aktivistit kiittelevät: Parannuksia naisten oikeuksia koskeviin lakeihin tänä vuonna useissa maissa. Viitattu 17.1.2018.

<https://yle.fi/uutiset/3-9996623>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Lapsen elatus. Viitattu 10.1.2018.

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/lapsen-asema-erotilanteessa/lapsen-elatus>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Mitä on lastensuojelu. Viitattu 11.1.2018.

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Oikeudesta saada lasta koskevaa tietoa. Viitattu 26.1.2018.

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/hallinto/tiedon-hankkiminen-lastensuojelun-tarpeisiin-ja-sen-luovuttaminen/oikeudesta-saad-last-koskevaa-tietoa>

The Local. 2.6.2017. German parliament passes law ending child marriage. Viitattu 17.1.2018.

<https://www.thelocal.de/20170602/german-parliament-passes-law-ending-child-marriage>

Tilastokeskus. Avioliiton solmineet muuttujina Vuosi, Ikä, Tiedot ja Sukupuoli. Viitattu 27.1.2018.

http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vrm_ssaaty/stat-fin_ssaaty_pxt_006.px/table/tableViewLayout1/?rxid=c668ef1f-cd79-4f56-a834-2aee0f5cca4d

Ulkoministeriö. 31.7.2015. Istanbulin sopimus tulee Suomen osalta voimaan. Viitattu 8.1.2017.

<http://um.fi/public/default.aspx?contentid=332281&contentlan=1&culture=fi-FI>

Unfpa. 2018. Child marriage. Viitattu 2.1.2018.

<https://www.unfpa.org/child-marriage>

Unicef. Lapsiavioliitot. Viitattu 15.1.2018.

<https://www.unicef.fi/unicef/tyomme-paakohteet/suojelu/lapsiavioliitto/>

Vainio, J. 22.10.2016. Turun Sanomat. Viitattu 25.1.2018.

<http://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/2968161/Oikeusministeri+Lapsiavioliitot+kiellet-tava++Joka+kerta+vaikeuksia+hyvaksya+hakemuksia>

YK-liitto. Ihmisoikeudet. Viitattu 11.1.2018.

<http://www.ykliitto.fi/yk70v/yk/ihmisoikeudet>

Oikeuskäytäntö

European Court of Human Rights. 2015. Case of Z.H. and R.H. v. Switzerland, Application no. 60119/12.

KHO: 2005:87.

KKO 2008:93.

Taulukot

Taulukko 1 Suomessa avioliiton solmineet: muuttujina vuosi, ikä ja sukupuoli	34
--	----